شۆڕشەکان بۆ سەردەمی ئێستا چیمان پێدەڵێن؟.. نەجمەدین فارس حەسەن

چەمک و مەهامی شۆڕش، بەپێی ڕەوتی مێژوو، جگە لەوەی تێگەیشتن وخواستی جیاوازی بەپێی سەردەمەکانی دیاریکراوە ،خواست و وویستی گەلانی جیاوازیشی لە خۆگرتووە.یان سپاردویەتیە دەست گروپێکی تر ، هەمان هەستی چینایەتی وبەرژەوەندخوازی و خۆپەرستی ڕابردوویان هەبووە. سەرەتای دروست بوونی ناڕەزایەتی و شۆڕش، بە سەرەتای دروست بونی فرماسیۆنی کۆمەڵایەتی چینایەتی دەگێڕنەوە . لەبەر ئەوەی هەموو کردارێکی بۆ ئازارو نایەکسان، پەرچەکردارێکی دژوو پێچەوانەی هەبووە و هەیە. ئەمەش گەلانی لەمێژووی چینایەتی و چەندایەتییەوە بەدوای خۆیدا هێناوە. سەردەمی کۆنی گۆڕیوە بە سەردەمی نوێ،وپەیوەندی کۆمەڵایەتی و ئابووری نوێی بەرهەم هانیوە. گەلانی ماددیی مێژوو ، چەند فرماسیۆنێکی ئابووری کۆمەڵایەتی جیاوازی بەرهەم هێناوە، تا گەیشتووەتە ئێستای سەرمایەداری . کرداری چەوساوەکان و ململانێی چینایەتی لە ناو پرۆسەی بەرهەم هێنان و شۆڕشەوە کارەکتەری دروست بوونی هەلومەرجی نوێیە، بەردەوامیش دەبێت تا سیستەمی جیاوازی چینایەتی کۆتاییان دێت.

هەکاری جیاواز جیاواز ئاگری شۆڕشیان هەڵگیرساندووە لە مێژوودا،هەکارەکانیش بەپێی سەردەمە جیاوازەکان دەگۆڕێت، بەڵام داخوازی بۆ یەکسانی وماف و ئازادیەکان ،خاڵی هاوبەشی هەموو شۆڕشەکان بووە. بەپێی بڕواو بۆچونی زۆرێک لەبیرمەندانی مێژووە جیاوازەکان و بەپێی سەردەمەکانیان ،ڕوودانی شۆڕش بۆ چەند هەکارێک دەستنیشان دەکەن،ولێکدانەوەی جیاوازیان بۆکردووە.

بیروبڕواجیاوازەکان لەمێژوودا لە بارەی ڕودانی شۆڕشەوە:

ئەفلاتون ٤٠٠ساڵ پێش زایین، بڕوای وایە، کاتێک مرۆڤ ڕووبەڕووی چەوسانەوە وئازاری برسێتی وسەرماو چەندین جۆری ئازاردان دەبێتەوە، ئەگەرسزایەکی ڕەوا بوو ،ئەوا بەڕووی دەسەڵاتدا شۆڕش بەرپاناکات ،بەڵام ئەگەر زانی قوربانی دەستی زۆردارییە، ئەوا بەتووڕەییەکی پڕاوپڕ لە هەڵچون وداچون شۆڕش بەرپادەکات، تێدەکۆشێت لە پێناوی ئەوەی خۆی پێی دادپەروەرانەیە. هەموو ناڕەحەتیەکان تەحەمول دەکات تا سەرکەوتن بەدەست دەهێنێت.........

بەپێی بڕوای ئەرستۆ کە خوێندکاری ئەفلاتون بووە، لە هەموو جۆرەکانی حکومەت ودەسەڵاتەکاندا (ئۆلیگارشی ،دیموکراسی ، ئەرستۆکراسی ،....) ، مرۆڤەکان شۆڕش بەرپا ئەکەن لەپێناوی بەدەستهێنانی یەکسانیدا. لەیۆنانی کۆندا بەرزکردنەوەی پەرچەمی ئازادی و یەکسانی داخوازی چینەکانی خوارەوەی کۆمەڵگای یۆنانیەکان بووە.
لەدوای ئەو سەردەمە سەردەمی ئیسلام دێت، بڕواوبۆچونەکان لە ئیسلامدا لەمەڕ شۆڕش ، هەر هاتنە دەرەوەیەک لەماڵ ،خۆپیشاندان و ڕژانە سەر شەقامەکان و مەیدانەکانی شار، بەمانای دەربڕینی توڕەیی ونەمانی سەبروپشودرێژی و بەرگەگرتن دێت. بەڵام لەبەرئەوەی ئاینی ئیسلام خۆی بەکۆتا ئاینی ئاسمانی دەزانێت، هەر هەڵسوکەوتێک کە دژ بە حوکم ودەسەڵاتی خەلیفەی مسوڵمانان بکرێت بە ناشەرعی و بەدژی ڕاسپاردەکانی خوای لەقەڵەم دەدەن، و دژی دەوەستنەوەو وەڵامی داخوازیەکانی خەڵک نادەنەوە، وەکو ئەوەی لەمێژووی ئەودەسەڵاتانەی خەلافەتەکانی ئیسلامدا ڕوویان داوە.

بیریارانی سەدەی حەڤدەو سەدەکانی دواتر تێڕوانینەکانیان جۆراو جۆرن. بۆ نمونە ،لەلای جۆن لۆک، مافی بەرەنگاری و شۆڕش، بۆ ئەوە دەگەڕێنێتەوە ، کە دەسەڵاتدار بەشێوەیەکی ناشەرعی بڕیاری مانەوەی دەدات و جێبەجێ دەکات . واتە ئەگەر دەسەڵات شەرعیەتی هەبوو ، پێویست ناکات شۆڕش بەڕوویاندا بەرپابکرێت هەتا ئەگەر دڕندەش بێت. شەرعیەت پێدان بەهۆی دەنگی خەڵکەوە دروست دەبێت، وە مەرج نیە هەموو شەرعیەت پێدانێک ڕاست و دروستی و عەدالەتی دەسەڵات پێشان بدات .
باکۆنین ، بڕوای وایە ،کۆتایهێنان بە داگیرکاری وکۆمەڵگای چەوسێنەر، لەڕێگەی تێکۆشانی شۆڕشگێڕانەوە دەبێت،وە کۆتایی نایەت ئەگەر هەموو سەرکردایەتیەکان لە ناوەندەکاندا هەڵنەوەشێتەوە. شۆڕش ،هاندانی هەموو شارێک و هەموو گوندێک و هەموو کۆمۆنەکانە ، بۆ بەرپاکردنی جەنگەتایبەتیەکانی خۆیان. لەسەر مرۆڤەکان پێویستە ،کە بێجگەلە بەرەنگاریکردنی سوپا کە خاوەنی یەک سەرکردایەتییە،شۆڕش بە هەڵچونە سۆزداریە شۆڕشگێڕانەکە ئەبێتە سەرکەوتنێکی چەسپاوو بێگوومان کردن. ئەم بۆچونەی باکۆنین ، پشت نابەستێت بە کردەیەکی دیاری کراوی سازدراوی ئامانج ڕوون. کاری خودبەخودی وبەرهەمێکی نادیارو بە ئامانجی گۆڕینی کۆمەڵگای سەرمایەداریە بۆ پەیوەندیەکی کۆمەڵایەتی نادیار، ئەمەش بیروکرداری ئانارکیستەکانە، لەهەر کوێیەک بن.
بەبڕوای مارکس ، جیاواز لە بۆچونەکانی پێشتر، کاتێک شۆڕش وادەی

هات، چینی کرێکار شۆڕش بەرپادەکات، بەرژەوەندی کۆمەڵگای شۆڕشگێڕ(بەمانای ئەرک و ئامانجی ڕەوتی ماددی مێژوویی چینی کرێکاربە گۆڕانی مێژوویی کۆمەڵگای سەرمایەداری بۆ سۆسیالیزمی زانستی) ئەکات بەسەرچاوەی خۆی لەوکاتانەدا، هەموو ئەو پێوویستیە ماددیانە بەرجەستەو دابین دەکات ، کە لە پێناوی چالاکی شۆڕشدایە، بەلە ناوبردنی دوژمنەکانی، وە هەموو ئەو سازاندن وپێویستیانە لەبەرچاو دەگرێت،کە پێوویستیەکانی ئەو تێکۆشانە پێدەکاتەوە، بەرەنجامی کارەکانی پاڵەی پێوەدەنێت بە بەکارهێنانی دوورترین و ووردترین بیرووبۆچونی خزمەتکار بەشۆڕش، وە ئەمەش ناچێتە سەر بابەتی توێژینەوە یەکی تێووری لە هەمان کاتدا.

دروستترین بۆچوون بۆ بە ئەنجام گەیاندنی شۆڕش لەم سەردەمەی ئێستادا، بۆچوونی مارکسە ،لەبەر ئەوەی وەڵامدەرەوە یەکی گشتگیری بە سەرکەوتنی شۆڕش بەئاڕاستەی ڕەوتی ماددی مێژوویی بەرجەستەدەکات لە کۆمەڵگاکاندا، ئالیەتی سەرکەوتنی بەڕوونی پێشانداوە ، دژبوونی خۆی بە کاری خۆبەخۆی و بە بەرنامەی لە سەرکەوتنی شۆڕشدا پێشانداوە. سەرکەوتنی شۆڕشەکان بەندە بە سازاندن وبەرجەستەکردنی پێویستیەکانی هەڵسوڕانی و ئامانجی ڕوون ، بەرجەستەکردنی گۆڕانکاریە لە سیستەمی چەوسێنەرانەی پەیوەندی کارو سەرمایە،وپەیوەندی کۆمەڵایەتی و سیاسی سیستەمی سەرمایەداری .
گۆڕانی دەمووچاوێک بەدەمووچاوێکی تر لە هەمان سیستەمدا،شۆڕش نیە، واتای بەرپاکردنی شۆڕش لە سیستەمی سەرمایەداریدا، بەرجەستەکردنی گۆڕانی پەیوەندی ئابووری کۆمەڵایەتی و سیاسی چینایەتیە ،بەکۆمەڵگایەکی ئابووری کۆمەڵایەتی بێ چین و توێژە کۆمەڵایەتیەکان .
شۆڕشجیوازەکان وئەنجامەکانیان لەمێژوودا: ئەوانەی لەڕابردوودا بەشۆڕش ناویان هاتووە، هەندێکیان شۆڕشن بەواتای گۆڕانی پەیوەندی کۆمەڵایەتی ئابووری، هەندێکیشیان ماک و ناوەڕۆکی شۆڕشیان پێوە نیە، لەبەرئەوەی گۆڕانی بنەمای ئابووری کۆمەڵایەتی تیایدا ڕونەداوە.
یەکێک لەو جوڵانەوانە، ڕوداوی ساڵی ١٢١٥زی ئینگلترایە، ناڕەزایەتی و جوڵانەوەی ئەرستەکراتەکان بوو دژی مەلیک جۆن. داوایان دەکرد پاشا دان بنێت بە مافی خەڵکیشدا، مەبەستیش لێی زیاتر فراوانکردنی دەسەڵاتی ئەرستەکراتەکان بوو،وە ئەنجامیشیاندا. واتا سیستەم نەگۆڕا ، بەرژەوەندی چینێک سەنتەری جوڵانەوەکە بوو لەناو هەمان فرماسیۆنی سیاسی ئابووری کۆمەڵایەتیدا، ئەمەش گۆڕانی شۆڕشی کۆمەڵایەتی ئابووری نیە.

لەمەژوودا چەندین شۆڕشی زانستی هەیە، توانیویانە سەرجەمی تێڕوانینەکانی ڕابردوو بەباری ڕووی ڕاستی خۆیدا بگۆڕن. یەکێک لەو شۆڕشە گرنگانە ،شۆڕشی کۆپەرنیکۆس(١٤٧٣-١٥٤٣)زی بوو، بەوەی کە هێنانەخوارەوەی ووتەکان بوو لە ئاسمانەوە بۆ سەر زەوی، ئەوەش بەدەرخستنی ئەو زانستەی کە خۆر بریتیە لە سەنتەر و ناوەندی کۆمەڵەی خۆر، زەوی ئەو ناوەندە نیە، ئەو تێووریە گەورەترین شۆڕش بوو لە مێژووی زانست و فەلەک ناسیدا.
جووڵانەوەکانی کرۆمۆیڵ١٦٦٦ز ،دوای لە ناوبردنی پەرلەمان، لە ئینگلترادا دەسەڵاتێکی دیکتاتۆریانەی دامەزراند، پێچەوانەی گەڕانەوەی پاشایەتی و لەناوبردن و دەرکردنی خێزانی ستیوارت و گوێزانەوەی دەسەڵاتی پاشایەتی بۆ ولیام و ماری ساڵی ١٦٨٨ز. ئەم جۆرەش لە جوڵانەوانە، نەیتوانیوە پەیوەندی ئابووری سیاسی کۆمەڵایەتی بگۆڕێت، ئەم جوڵانەوانەو گۆڕانی سەروچاو، ناچێتە خانەی شۆڕشەوە هەرچەندە لە مێژوودا بەشۆڕش ناوی هاتبێت.
جۆرێکی تری ناونانی جوڵانەوەکان بەشۆڕش، ناوزەدکردنی شۆڕشی ١٧٧٦زی ئەمریکایە. ئەم جوڵانەوەیەی خاوەن سەرمایەو زەویوو زارو کۆیلەکان بوو ،دژی هەمان چین بوو لە ناو دەسەڵات ودەوڵەتی پاشایەتی ئینگلترادا .ئەم جوڵانەوەیە نەیتوانی باری گرانی ژیانی کۆیلەداری کۆیلەکان لە ئەمریکادا بگۆڕێت. ئەو جوڵانەوەیە نەبووە هۆکاری گۆڕینی فرماسیۆنی کۆمەڵایەتی ، بۆ فرماسیۆنێکی تر. بەڵکو کۆیلەداری بەردەوام بوو هەتا هەمووواری سیازدەی دەستووری ئەمریکا لە ساڵی ١٨٦٥ز. ئەمەش نەیتوانی لەسەر ئەرزی واقع کۆتایی بە کۆیلەیەتی بهێنێت، تەنها مرەکەبی سەرکاغەز بوو. ئەم جووڵانەوەیە ناتوانیت بەشۆڕشی کۆمەڵایەتی بیچوێنی، تەنها وەکو ڕزگاری نیشتمانی چاولێدەکرێت، واتا تەنها ڕزگاری خاوەن زەوی و سەرمایەکان بوو لەژێر چنگی باج و خەراجی دەوڵەتی پاشایەتی ئینگلیز ، هەتا لە دواتریشدا دەوڵەتی کۆماریانیش دامەزراندبێت.

لەو شۆڕشانەی کە فرماسیۆنی کۆمەڵایەتی گۆڕی، شۆڕشی ساڵی ١٧٨٩زی فەڕەنسی بوو، شۆڕشی بۆرژوازی بوو،وەهەڵگری گۆڕانی فکری وئابووری و سیاسی و کۆمەڵایەتی بوو. گۆڕانی بنەڕەتی دروستکرد لە پەیوەندی ئابووری کۆمەڵایەتی وسیاسی ، پەیوەندیەکی نوێی چینایەتی سەرمایەداریانەی هێنایە ئاراوە، سەرکەوتنی چینی ناوەند بوو بەسەر پاشاو ئەرستۆکراتەکاندا، کۆتاییان بەکۆیلەی کشتوکاڵیدا هێنا، سیستەمی سیاسی و ئابووری وکۆمەڵایەتی سەرمایەدارانەی چەسپاند ،هەروەها بەشۆڕشی نیشتمانی و دێموکراسی دیاری دەکرێت. بەڵام شۆڕشی ١٨٤٨زی فەڕەنسا، بەشداری پرۆلیتاریا بوو ، ئەمەش سەرەتای

دەستپێکی ڕووبەڕووبوونەوەی سەرمایەداران و پرۆلیتاریا بوو، شێوەیەکی شۆڕشی کۆمەڵایەتی لە خۆگرتبوو ،هەرچەند پرۆلیتاریا سەرکەوتنی یەکجارەکی بەدەست نەهێنا،و کۆماری دووهەمی بۆرژوازی فەڕەنسای بەرجەستە کرد، بەڵام بوو بە چاوگێک بۆ شۆڕشەکانی تری ئەورووپا ، وبەرجەستەکردنی بەشێک لە مافەکانی مرۆڤی بە شێوەیەکی ڕێکوپێکتر بەیان کردوو شیعاری ئازادی وبرایەتی و دادوەری بەیان دەکرد .ئەم شۆڕشەش زۆرتر لایەنداری مرۆڤانەو کۆمەڵایەتیانەی پێشان دەدات.شۆڕشی ۱۷۸۹زی شکۆی شۆڕشێکی گەلیانەی لەخۆگرتبوو بەکاریگەری وهاندانی بیری بۆرژوازیانەی بۆرژوازی.بەڵام ئەوەی ۱۸٤۸زی ململانێیەکی چینایەتیانەی لەخۆگرتبوو.

بەڵام جیاواز لە شۆڕشەکانی تر، لەسەردەمی هاتنە ئارای سەرمایەداری شۆڕشێکی چینایەتی پرۆلیتاریای فەڕەنسی ساڵی ۱۸۷۱زی بوو، بەکۆمۆنەی پاریس ناسراوە ، تەمەنی لە نێوان ۱۸ئازار بۆ ۲۸ئایار ی ۱۸۷۱زی درێژەی کێشا ، یەکەم حکومەتی شۆڕشگێڕی چینی کرێکار بوو. لەوکاتەدا ئەم شۆڕشەش نەبووە گۆڕانکاری و گوێزانەوەی سیستەمی سەرمایەداری بۆ سۆسیالیزم و کۆمۆنیزم، ئەگەر ئەمەش بەهۆکاری کەمی تەمەنی و فرەیی لە ڕاوبۆچونی جیاوازی ناو کۆمۆنارەکان ، ولەلایەکی تریش گەمارۆو پیلان گێڕانی دەوڵەتانی ئەوروپا دژی کۆمۆنەی پاریس لەترسی لەدەستدانی دەسەڵاتی خۆیان،تەمەنێکی کورتی بەڕێکرد. بەڵام وەرچەرخانێکی گەورەی لەسەر ئاستی ئەوروپاو جیهان خوڵقاند، بووە هۆکاری ئەوەی وڵاتانی ئەوروپا باشتر مامەڵە لەگەڵ کرێکاراندا بکەن لەڕووی ماف وکرێکانیانەوە.

شۆڕشی ئۆکتۆبەری ۱۹۱۷زی ڕوسیا ،ئەمیش بەیەکێک لەو شۆڕشانە هەژماردەکرێت،دوا سەنگەری دەرەبەگایەتی و کۆیلەی کشتوکاڵی لە ئەوروپادا تێکشکاند و لە جێگەی سیستەمی پاتریارکی وکشتوکاڵی ،سیستەمی سەرمایەداری دەوڵەتی دامەزراند، ئابوریەکی پیشەسازی و کشتوکاڵی و سەربازی پێشکەوتووی خستە جێگەی ئابووری کشتووکاڵی وسیستەمی پاتریارکی ڕابردوو. ئەم شۆڕشە لەگەڵ ئەوەی بە شۆڕشی سۆسیالیستی ناویان دەبرد، بەڵام هیچ بنەمایەکی ئابووری کۆمەڵایەتی سۆسیالیستی پێوە دیارنەبوو ودانەمەزراند. دەسەڵاتی پاتریارکی کشتوکاڵی گۆڕی بە دەسەڵاتی گروپێکی حیزبی وسەربازی بەدسپلین و ڕێکخراو. هەرچیەک بوو بێت ، تەنها سۆسیالیزم نەبووە ،و ئابووری کۆمەڵایەتی و سیاسی دەوڵەت کەوتووەتە چنگی گروپێکی سیاسی و سەربازی حیزبیەوە.لەگەڵ ئەوەشدا ئەم شۆڕشە بە پاڵنەری ئەوەی شۆڕشێکی سۆسیالیستی بووە ،کاریگەری ڕاستەوخۆی لەسەر شۆڕشەکانی ئەوروپا وئەوروپای ڕۆژهەڵات و ئاسیاو ئەمریکای لاتیندا

هەبووە ، لە بەشەکی بیرکردنەوەی سیاسی و دامەزراندنی سیستەمی سەرمایەداری دەوڵەتی چین و کوبادا ڕەنگیداوەتەوە بەشێوەیەکی بەرچاو.

شۆڕشی ساڵی ١٩٥٤زی چین،گۆڕانی کۆمەڵگایەکی دابەشبووی چەند چین وتوێژێکی کۆمەڵایەتی وئابووری دواکەوتوو بووبوو.ئەوانەش خاوەندارانی زەوی وزار،و چینێکی کۆمپرادۆر لە دێهاتەکان کە وابەستەی سەرمایەی بێگانەی دەرەوەی ،و ووردە بۆرژوازی کە نوێنەرایەتی خاوەن زەوییە کشتوکاڵییەکان ،وپیشەسازییە دەستییەکان و توێژێکی بچوکی ڕۆشنبیرو خوێندەوارەکانی دەکرد ،ئەمەش توێژێکی گەورەی کۆمەڵگای پێکدەهانی . وە شەریحەیەکی تری کۆمەڵگای چین بریتی بوون لە چەشنەکانی پرۆلیتاریا، کە پێکدەهاتن لە زۆرینەیەکی جوتیارانی کشتوکاڵی خاوەنانی زەوییە بچوکەکان ،وجوتیارە هەژارەکان، وخاوەنانی پیشەسازی دەستی و،کرێکارانی شوێنە پیشەسازییەکان ،وفرۆشیارە گەڕۆکەکان. چینی پرۆلیتاری پیشەسازیش بەپێی کۆمەڵگای چین ژمارەکەیان کەمترە. شۆڕشی چین ئەم پەیوەندیە ئابووری کۆمەڵایەتی سیاسیەی گۆڕی بە کۆمەڵگایەک کە سەرچاوە ئابووریەکانی خستە دەستی دەوڵەتەوە ، سەرکردەکانی دەوڵەتیش ،ئەوانەبوون کە ئەندامانی حیزبی شوعی چین بوون ،وەکو یەکێتی سۆڤیەت. هەروەها شۆڕشی ١٩٥٩زی کوباش ،وەکو چین پێکهاتەی کۆمەڵایەتیان بریتی بوون لە خاوەن زەویەکان ،و بۆرژوازی کۆمپرادۆری وابەستە بە سەرمایەی ئەمریکیەوە، ئەمانە دەسەڵاتیان بەدەستەوە بوو. شۆڕشی کوباش وەکو شۆڕشەکانی چین و ڕوسیا، نەیانتوانی کۆمەڵگایەکی ئابووری کۆمەڵایەتی بە چین وتوێژەکۆمەڵایەتیەکان دامەزرێنن. هەرسێ شۆڕشەکەو ئەوانەی ڕۆژهەڵاتی ئەوروپا، گۆڕانی سیستەمی کۆمەڵایەتی ئابووری سیاسی سەرمایەداری ،نەگۆڕی بۆ سیستەمێکی ئابووری کۆمەڵایەتی بە چین و چەوسانەوە. تەنها گۆڕینی سەرمایەداری بازاڕی ئازاد بوو بۆ سەرمایەداری دەوڵەتی، شۆڕشی سۆسیالیستی نەبوو وەکو هەندێک لە بیریارانی بۆرژوازی ولیبراڵی بەیانیان دەکرد.

بەپێی بڕوای هەندێک لە نووسەرە بۆرژوازی و نیشتمانییەکان، کودەتاکانی کە ڕوویانداوە لە کیشوەرەکانی ئاسیاو ئەفریقیا دا ،بە شۆڕش ناویان بردوون. وەکو کودەتای ٢٣یولیو١٩٥٢زی میسر دژی پاشایەتی. هەروەها کودەتای ١٤تەموز١٩٥٨زی عێراق دژی پاشایەتی . وەکودەتای بەعسیەکانی سوریا لە ساڵی ١٩٦٣زی دژی دەرەبەگایەتی. هەروەها کودەتای ١٧-٣٠تەموزی ١٩٦٨زی بەعسیەکانی عێراق، دژی سیستەمی کۆماری عبدلڕەحمان عارف. هەموو ئەم کودەتایانەو ئەوانەشی

کە ناومان نەبردوون، نەیان توانیووە سیستەمی کۆمەڵایەتی ئابووری بگۆڕن، بەسیستەمێکی بێ چین و چەوسانەوەو بێ کاری بەکرێ. لەسەردەمی سەرمایەداریدا شۆڕش کاتێک پایەو مانای دەبێت کە گۆڕانی بنەڕەتی بکات لە پێکهاتەی ئابووری کۆمەڵایەتی چینایەتی بە کۆمەڵگایەکی بێ چین و چەوسانەوە، بەداخەوە ئەمەش هێشتا ئێستا ڕوینەداوە.

ناونانی جوڵانەوە و خۆپیشاندانەکانی باکوری کیشوەری ئەفریقا ، بە شۆڕشی بەهاری عەرەبی ، ناوو ناونیشانێکی هەڵەیە و ماکی گۆڕانی ڕیشەیی پەیوەندیەکانی ئابووری و کۆمەڵایەتی هەڵنەگرتبوو وە بەرجەستەی نەکرد لە کۆمەڵگاکانیاندا. بنەڕەتی ناوی بەهاری عەرەبی دەگەڕێتەوە و ئیلهامی لە شۆڕشەکانی بەهاری ١٨٤٨زی ئەوروپاوە وەرگرتبوو،یان پێیان بەیبوو. ئەمانەش نەیان توانی سیستەمی سەرمایەداری بگۆڕن بە سیستەمێکی شایستە بە ژیانێکی سەردەمیانەی ، بێ چەوسانەوەو کاری بەکرێ بە مرۆڤەکان. هەر جووڵانەوەیەک و خۆپیشاندانێک، گۆڕینی دەمووچاوو مانەوەی هەمان سیستەمی ڕابردوو لە خۆبگرێت،لە ئێستای سیستەمی سەرمایەداری، مانا و دەلالەتی ڕوودانی شۆڕش لەدەست دەدات.

خۆپیشاندانەکانی ئێران لە بەر ڕۆشنایی شۆڕشەکانی ڕابردودا:

لە ڕوانگەی ئەو شۆڕشانەی لە ڕابردوودا ڕویانداوە، باسێکی کوورت لە ناوەڕۆکی جوڵانەوەو خۆپیشاندانەکانی ئێران دەکەین. ئەوەی دەگەڕێتەوە سەر جوڵانەوەکان و خۆپیشاندانەکانی ئێران و پلاتفۆڕمی (ژن- ژیان- ئازادی) ، پەرچەمێکی ڕیفۆرمیستی و فمینیستانەی ناگشتگیرە، نەیتوانیووە دەربڕی ناوەڕۆکی شۆڕشێکی کۆمەڵایەتی گشتگیری هەمەلایەن بێت ولەخۆبگرێت ، هەرچەندە هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵگای ئێران بەشداری تێدابکەن. هێزەکانی خەڵک لە دەرەوەو ناوەوەی ئێران ،هێشتا نازانن بەڕوونی چیان دەوێت و لەدواتردا چی دادەمەزرێنن، پەیوەندیە کۆمەڵایەتی وئابووریەکان چی بەسەردێنن. لەئێستای سەرمایەداریدا، هەر گۆڕانێک کە سیستەم لە بنەڕەتەوە هەڵنەتەکێنێت، و سیستەمێکی ئابووری کۆمەڵایەتی بێچین دانەمەزرێت لە جێگایدا،ناچێتە خانەی شۆڕش و شۆڕشگێڕیەوە. لەخۆوە هەر جوڵانەوەیەک و خۆپیشاندانێک بە شۆڕش بزانرێت دەکەوینە هەڵەیەکی گەورەوە، هەروەکو ئەوەی بانگەوازدەکرێت بە پشتیوانی کردن ولەگۆڕمان بن لەشۆڕشی ئێراندا، بەواش بە ڕێکخراوی چینایەتی نەبێت ، بانەکە ودووهەوا. لەگۆڕێ بوون واتای ڕێکخراوبوونە ،کەبوونەوەیە لە چوارچێوەی ئامانجێکدا . بیرکردنەوەو گرنگیدان بە کاری خودبەخود، هەمان ئەو بیرکردنەوەیە کە بە خۆپیشاندانەکانی ئێران بیردەکرێتەوە،هەمان بیرووبۆچونە کە هەیەجانی سۆزوعاتیفە

ئەکاتە ئامانجی سەرکەوتنی شۆڕش ، هەمان بۆچوونی ئانارکیانەی باکۆنینیان هەیە. ئەمەش سەرکەوتنی شۆڕش بە خوا ئەسپێرێت. لەلایەکی تر کۆمەڵێک لە بێ ئامانجی و ناڕوونی خۆپیشاندانەکانی ئێران ، بەرگی کوردایەتی دەکات بەبەردا، لەبەرئەوەی ئاگری ئەو خۆپیشاندانانە، بە پریشکی گیان لەدەستدانی کچێکی کورد خۆش بوو.لەلایەکی تر کۆمەڵێک ئاڵای شاهنشاهی ڕابردووی ئێران بەرزەکەنەوە. ئەم ڕاکێشانە، بەڵگەی ئەوەیە کە یەکگرتوویەکی کۆمەڵایەتی چینایەتی لەسەر ئاستی کۆمەڵگای ئێران بوونی نیە ،خۆپیشاندانەکان ئامانجی ڕوونی سەرتاسەری شۆڕشێکی کۆمەڵایەتی ئابووریان نیە. ئەو بۆچوونەی کە لەپێشتردا بەیانمان کرد بۆ سەرکەوتنی شۆڕش گرنگی گەورەو گەرەنتی سەرکەوتن دەکات.

لەبەر ئەوەی خۆپیشاندانەکانی ئێران لاشەیەکی بێ سەرە ، لەهەرکاتێکدا بێت دەکەوێتە چاڵێکەوەو سەردەنێتەوە. لەبەرئەوە لەسەر کۆمۆنیستە زانستیەکان پێویستە پەرە نەدەن بەکاری خودبەخودیانە و داڵدەی سۆزدارییانەیان بۆ هیچ خۆپیشاندان و جوڵانەوەیەک بڕوای پێنەهێنن و نەبێت، هەرجوڵانەوەو خۆپیشاندانێک ئامانجدار بکەن بەئاڕاستەی هەڵوەشانەوەی سیستەمی سەرمایەداری و دامەزراندنی کۆمەڵگایەکی بێچین و چەوسانەوەی مر□ق ل□بەرچاو بگرن ئامانجمان بێت .لاشەیەک چاوی نەبێت ومێشکی نەبێت ناتوانێت بەئاڕاستەی دروست ڕێبکات. مارکس دەڵێت، تێکۆشان دژی سەرمایەداری، بەشێوەیەکی سەردەمیانەو لە سنورێکی باڵاترداو بەبایەخێکی ترەوە، تێکۆشانی کرێکاری کرێگرتەیە دژی سیستەمی بۆرژوازی(سیستەمی سەرمایەداری لیبراڵی)،ئاوات وئارەزووی شۆڕشی سۆسیالیستی نوێ(زانستی) بریتیە لەسەرکەوتنی پرۆلیتاریا بەسەر بۆرژوازیدا.ڕێکخستنی کۆمەڵگایە بەشێوەیەک کە هەموو جیاوازیە چینایەتیەکان لەناوببات. وەکو ئەوانەی کە لە ڕابردوودا بە شۆڕش ناویان بردوو ئەوئەرکەشی جێبەجێنەکرد. ئەوەی ئێستا لە ئێران دەگوزەرێت ، خۆپیشاندەران هەڵگری شیعاری بۆرژوازین کە خۆی لە ناو (ژن – ژیان – ئازادی) مەڵاسداوە. ئازادی فۆڕمی بیرکردنەوەی شۆڕشی بۆرژوازی فەڕەنسی بوو، وە بیریارانی لیبراڵی دایان ڕشتووەو پێیدەناسرێتەوە، ئازادی لە لای لیبرالیزم ،هەڵسوکەوتی ئازادانەی مرۆڤە بە بەهاکانی بۆرژوازی و سەرمایەداریەوەو ، خۆی لەئازادی خاوەندارێتیدا دەبینن□تەوە.

ئەو وتەیەی مارکس دەکەم بەکۆتا تێڕوانین لە بارەی شۆڕش لە سەردەمی سەرمایەداریدا،دەڵێت: کۆمۆنیزم لە هەموو بزووتنەوەکانی ڕابردوو هەتا ئێستا جیاوازترە، ئەوەیە کە هەموو پەیوەندیەکانی بەرهەم هێنان وهەڵسووکەوتەکانی ڕابردوو ژێرەوژوور دەکات، هەموو

مەلوومەرجە مەرجدارە سروشتیەکانی ڕابردوو، کە بەرھەم ھاتووی ڕابردووی مرۆڤن ھەتا ئێستا،دام□راوە لەشێوە سروشتیەکەی و خراوەتە ژێرچنگی دەسەڵا تداران، بەھوشیاریەوە چارەسەری دەکات.

١٩کانونی یەکەم٢٠٢٢

-____________________

سەرچاوەکان:

١-افلاطون :جمهورية،دار الوفاء لدنيا لطباعة والنشر.

٢-ارسطو :السياسة ،منشورات الجمل.

٣-آنجلس: آلباكونينية فى آلعمل،دار الفارابى.

٤-جون لوک:فى الحكم المدنى،اللجنة الدولية لترجمة الروائع.

٥-حنە ارنيدت:رآى فى الثورات،الهيئة العامة لقصور الثقافة.

٦-عبدالرضا الطعان:مفهوم الثورة،دار المعرفة.

٧-ماركس،آنجلس: الايديولوجية الالمانية،دار دمشق.

٨-ماركس:النظال الطبقى فى فرنسا من ١٨٤٨الى ١٨٥٠،دارالتقدم.

٩-ماركس: الحرب الاهلية فى فرنسا، دارالتقدم.

١٠-الموسوعة السياسية، مفهوم الثورة،

ئ□م□ه و جەنــدەر و ئیسلام.2..
سەلام عەبدوڵڵا

ئێمه هەر ئەوەندەمان دەوێت تەواوی شێوەکانی ستەمکاری دژ بە ژنان لە رەگەوە هەڵبووەشێنینەوەو ئەمەش بەبێ هەڵتەکاندنی سیستێمی سەرمایەداری بەرابەرایەتی ژنانی شیوعی، مەحاڵە.

پاش تێپەڕبوونی نزیکەی 100 ساڵ بەسەر شۆڕشی ئۆکتۆبەر، نەتەوە یەکگرتووەکان 5 ساڵ گفتوگۆیان کرد تا لە 18.دیسەمبەر. 1979 رێککەوتننامەی لەناوبردنی جیاکاری دژ بە ژنان(CEDAW) لە 30 ماددە راگەیاند. ئێستا 190 و تا 24.10.2012، واتە لە ماوەی 33ساڵ، 20 وڵاتی عەرەبیش ئیمزایان کردووە(المغرب والجزائر، تونس وليبيا، مصر ولبنان، الأردن والسعودية، العراق والكويت، اليمن وجزر القمر، موريتانيا والإمارات العربية المتحدة ،جيبوتي والبحرين، سوريا

وعُمان، قطروفلسطين. وڵاتانی ئەمریکا، ئیران، بالاو، صومال و سودان ئیمزایان نەکردووە(سەرچاوە: المصری الیوم)
ئیمزاکەرانی ئەم بەیاننامەیە و بەیاننامەی جیهانی مافی مرۆڤ و بەیاننامەی پاراستنی مافی مناڵ بەخۆیان سیستەمی دابەشکردنی کاریان داهێناوە(نامۆبوونی مرۆڤ لە ئامرازەکانی بەهەمهێنان-وەك مرۆڤ شوناسی خۆی لەدەستدەدا)و(کاری ماڵ و کار لە دەرەوەی ماڵ) و ژن و پیاو لەیەك جیاکردەوە. ژن لە ناو چوار دیواری ماڵ و گیان و روح پڕوکێنیان بەسەر سەپاند(وەك مرۆڤی خاوەن مافی یەکسان، شوناسی خۆی لەدەستدەدا)، پیاو لەناو ماڵیشدا بوو بە خاوەن دەسەڵات، ئەوجا ئیسلامییەکان بە هەمان شێوە بەناو ئاین و شەرعەوە دەرچوونی ژن لە ماڵ بە ناپەسەند و خەتا دەزانن!. هەردوویان(ژن/مرۆڤ و پیاو/مرۆڤ)سەر بە چینێکی دیاریکراو، لەسایەی ئەم سیستەمە شوناسی مرۆڤبوونیان لەدەستدەدەن. ژیانمان بنەمای(مەتریالستی و لەسایەی بەرهەمهێنانی سەرمایەداری و لەچوارچێوەی پەیوەندیەکی کۆمەڵایەتی)، بۆیە رزگاربوون لەم سیستەمە رێگەچارەیە.
دۆخی ژنان لەو ماوەیە بە ئیستاشەوە، بەهۆی سیاسەتی بازاڕی ئازاد و جەنگەکانی، خراپتربووە.
لینین بەبۆنەی تێپەڕبوونی دوو ساڵ بەسەر شۆڕشی ئۆکتۆبەر دەڵێ: لەگەل هەموو وشە گەورەکان لەبارەی پەروەردە و رۆشنبیری و شارستانیەت و ئازادی لە هەموو کۆمارە سەرمایەدارەکانی سەرزەمین، یاساگەلێکی زۆر قیزەوەن و پیس و دڕندە هەیە، یاساگەلێك کە نایەکسانی بۆ ژنان جێگیردەکەن سەبارەت بە هاوسەرگیری و جیابوونەوە، نایەکسانی بۆ مناڵە سرووشتی و((یاساییەکان))و ئەمتیازات بۆ پیاوان جێگیردەکەن و زەلیلی ژن و بەکارهێنانی توندوتیژی لەگەلدا.(لینین و المرأة، تعریب زینب نبوە).
ئێستا پاش تێپەڕبوونی نزیکەی 100 ساڵ بەسەر دەسەڵاتی سۆڤێت، هەڵوەشاندنی هەموو ستەمکارییەکان دژ بە ژنان، کۆمەڵێ فێمینسیت لەناو جەرگەی وڵاتانی ئیمپریالیستی، شان بەشانی فۆکۆ و چەندین بیرمەندی بۆ بەدیلی بۆ دوژمنی سەرەکی ستەمکاری دژ بە ژنان، بەپشتیوانی خودی سەرمایەدار و دەزگا ئیدۆلۆژیەکانیان(زانکۆ)و راگەیاندن، هەوڵ دەدەن تیئۆری(کوێر) لە جیهان بڵاوبکەنەوە.
ئایا هەر بەڕاستی چەوساوەکان و لە پێشیانەوە ژنانی چەوساوە و شارستانیەتی مرۆڤایەتی پێوستیان هەیە بە ئیدۆلۆژیا(هاوڕەگەزبازی)ی سیستەمی سەرمایە؟ پێویستیان بە تێڕوانینی رەشبین هەیە بۆ ژیان؟ بە بێهودەکردنی مرۆڤ لە خەباتی بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان؟ بە گەوجاندنی رای گشتی دژ بە رۆڵی چارەنووسسازی ژنانی شیوعی و بزووتنەوەی چینی کرێکار؟

پیاوسالاری سیستێمێكه پەیوەندی بە سەرمایەدارییەوە(جێگرەوەی دەرەبەگایەتی)هەیە و بووە بە هۆی ئەم نایەكسانیە نێوان ژن و پیاو و مەسەلەكە وەك هەندێ رەوتی فێمێنیستی كۆنەپەرەست و لیبڕاڵ باسی دەكەن، مەسەلەی كلتوور و شوناس نیە و بە تەبابوون و سازش لەگەل سیستێمی مرۆڤخۆری سەرمایە، نە ژن و مرۆڤایەتی لەم وەحشیگەرێتییە رزگاری ببێت، بۆیە بەڕاستی(جوانترین ژنی دنیا، ژنی كۆمۆنەی پاریسە!- سروودێكە بەزمانی ئەڵمانی لەبارەی رۆڵی مەزنی ژنانی پاریس دژ بە حكومەتەكانی ئۆروپا بۆ پاراستنی حكومەتی كۆمۆنە).

مۆدێلی جێندەر بە پشتوپەنای كۆمپانیا سەرمایەدارە زلەێزەكان بەرهەمی پۆستمۆدێرنە. فۆكۆ دەڵێ: بەرخۆدان "هەرگیز لە دەرەوەی دەسەڵات نییە"، بۆیە تەنیا "بەرخۆدانێكی"نائەگەری، خۆبەخۆ، كێوی، تاكەكەسی، هەماهەنگ، چەقۆكێش، توندوتیژ، بێ لێبووردن، سازشكار…هتد.(میشل فۆكۆ: سێكسیزم و ڕاستی، ل1100- كابرایەكی كورد لە گفتوگۆیەكی چاودێر، ئەم بۆچوونە وەك بۆچوونی خۆی پیشانداوە-)

پێشنیاری عەمەلی تیۆری ئەم روانگەیە ئەوەیە پێشنیاری وا دەكەن دەكات كە تەنانەت سووكترین ڕیفۆرمخوازیش وا دەكات ڕادیكاڵ دەركەوێت. بەم كارە بە تەواوی دەكشێتەوە بۆ بواری كولتووری و زمانەوانی. پێویستە "چەمك"ێكی نوێ بۆ ناسنامە دروست بكرێت، "ڕێزمان"ێكی نوێ پەرەی پێبدرێت، یان "ئەخلاقێكی نوێ" (گەیڵ ڕوبینز) دابڕێژرێت. بۆ ئەوەی وەهمی سێكسی سروشتی "پووچەڵ بكاتەوە"، باتلەر بانگەشە بۆ "پارۆدی"كردنی ناسنامەی ڕەگەزی دەكات، بۆ نموونە بە ستایلكردنی خۆت وەك butch/femme2، یان لە ڕێگەی travesty3. ئەمە تاكە پێشنیاری پراكتیكییە لە تەواوی كتێبەكەیدا بۆ پرسی كێشەی جێندەر!

بیرمەندانی ئەمە تیئۆریە لەبارەی پرسی خۆیان كردووە بە كەرەستی دەستی سیاسەت و ئابووری سەرمایە و وەك لیبڕاڵ و پێشكەوتنخواز خۆیان نمایش دەكەن. لەو كۆمپانیا بانناسیونانە كە پشتیوانیان دەكەن، وەك(شركة اوبر،شركة تويتر، شركة أبل، ديزني، گوگل" شركة أيكيا، جونسون أند جونسون، شركة بي بال، مايكروسوفت، أدوبيز، شركة نايك، تويوتا، ئەپڵ یان كۆكا كۆلا، شركة ايستوود، شركة جنرال ميلر، BMW، GAP، مايكروسوفت، ديزني)كە لە پرۆسەی كاردا، ملیۆنان كرێكار دەچەوسێننەوە. ئێستا دەزانین بۆچی لە ئاهەنگەكان كحولی بێبەرامبەر هەیە. جا قازانجی ساڵانە 835 ملیارد دۆلار بۆچی خراپە؟
لە"رەحمەتی" قازانجی ئەو كۆمپایانە، لە هەرێم ئەم هەنگاوانە نراوە:

- راوێژکار جەندەر بۆ سەرۆکی هەرێم دامەزراوە و بە فەرمانی سەرۆکی وەزیران پرسی جەندەر ویەکسانی(یەکەی یەکسانی لەنێو ئەنجومەنی وەزیران) دامەزراوە.
- دامەزراندنی 25 سەنتەری توێژینەوەی جەندەری لە نێوەندە ئەکادیمییەکان.

لێ راستیدا(جەندەر)نەك هەر هیچ زیانێکیان بۆ دەسەڵاتداران نیە، بەڵکو لە خزمەتیشیان کاردەکەن، بۆیە بە ملیونان یۆرۆ خەرجدەکەن بۆ پرۆفیسۆر و توێژینەرانی جێندەر و راگەیاندنەکانیان بڵاودەکەنەوە.

پرسی ژن بەندە بە خەبات لەپێناو سۆسیالیزم. بۆنموونە

- لە گفتوگۆیەك لەگەڵ(Nancy Fraser – پرۆفیسۆری زانستی سیاسەت کۆمەڵگە و مامۆستا لە قوتابخانەی سۆسیال ریسێرچ لە نیویۆرك) دەڵێ: بەرای من ئەو سەردەمە بەسەرچوو کە یاری فێمینیزم دژ بە سۆسیالیزم یان مارکسیزم(Marx und Feminismus, Marx200).
- نادێجدا کروبسکایا: سەرکەوتنی تەواوی ئەو کرێکارانە کە خەبات لەپێناو گۆڕینی ئەم سیستەمە بە سۆسیالیزم دەکەن، ژنان دەتوانن بەتەاوی رزگاریان ببێت.

زۆربەی بزووتنەوە فێمینیستەکان، ژن لە نموونە تاتشەر و ژنە وەزیرەکانی بەرگری ئەڵمانیا و فینلەندا و هۆڵەندا و هیلاری کلنتۆن و ژنەپاشای بەریتانیا و بەڕێوبەری کۆمپانیا و سەرۆك پەرلەمانەکان بەرهەمدەهێنن کە بەکردەوە بەشێکن لە سیستەمی بۆرژوای پیاوسالار بۆ درێژەدان بە چەوساندنەوەی ژنان لە بەرهەمهێنانی ژنی ئاوارە، هەژار، بێکار، درەوون شێواو، ژنە مێدێل، لەشفرۆش. جەندەر نایەکسانی تەنها وەك مەسەلەیەکی"کلتووری"دەبینێ نەك دەسەڵاتی بۆژوا و سیستەمی سەرمایەداری وەك درێژەی(بۆ نموونە) فرۆشتنی ژن بە 6 سەنت لە بەریتانیا- بە مەرجێك ژنەکە قبووڵ بکات!- و قەدەغەکردنی ژن لە خوێندنی ئەنجیل سەردەمی هنری هەشتەم چونکە پیسن. ئەگەر کێشەکە کلتووری بێت، ئەوا ئەمەش بەشێکە لە سەرخان، بەڵام ئەوەی بڕیاردەرە، ژێرخانە بە پلەی یەکەم(هەرگیز مارکسیزم لە گرنگی سەرخان کەمنەکردووە- ئەمە بۆچونی مارکسە.)

تەواوی مێژووی مارکسیزم، مێژووی خەبات و بەرگری و توێژینەوە و تیئۆری بووە بۆ رزگای ژنان و ژنانی شیوعیش بەخۆشیان ڕۆڵی رابەرایەتیان هەبووە بۆ لەناوبردنی سەرمایەداری :

کلارا زێتکین بە پێچەوانەی تێروانینی ژنانی بۆژوازی و

بۆرژاوی بچووك كه پێیان وابوو خەبات لە پێناو مافەكانی ژنان به خۆی ئامانجه و جیایه لە خەباتی چیتایەتی، دەڵێن: ئێمه داوای ماف یەكسان دەكەین لەگەڵ پیاوان بۆ ئەوەی بتوانین لەگەڵیاندا پێكەوە هەموومان لە كۆتی ئاسنین رزگارمان ببێت و بتوانین ئەم سیستەمه تێكبدەین.

فراوان بوونەوەی مانگرتنی كرێكاریەكان بەریتانیای هەژاندووە!.. نوری بەشیر

قەیرانی بەریتانیا بەشێكە لە قەیرانی دنیای سەرمایەداری:

لەگەڵ درێژەكێشان و قووڵبوونەوەی قەیرانی ئابوری و سیاسی سەرمایەداری لە جیهاندا و بەتایبەتی قەیرانی ئێستا كە درێژكراوەی قەیرانی ساڵی ٢٠٠٨ ە، هەموو هەوڵ و ڕێگاكانی بۆرژوازی و حكومەتەكانیان بۆ شكاندنەوەی ئەم قەیرانەیە بەسەر كرێكاران و خەڵكی كەمدەرامەتی كۆمەڵگە لەڕێگای بەرزبوونەوەی نرخی پێداویستییە ڕۆژانەییەكانی خەڵك و لەوەش واوەتر بەرزبوونەوەی خەیاڵی نرخی خواردن و سوتەمەنی و جیا لەخراپی هەلومەرجی كاركردن و زیادنەكردنی موچە و زیادكردنی تاكس و بەرزبوونەوەی سودی بانك، خەڵكی بەگشتی توشی هەلومەرجێكی وا خراپ كردووە كە هەموو هاواری لەهەڵساوە بەوانەشەوە لەسەر كارن كە موچەكانیان بەشی لانی كەمی ژیان ناكات.

بەریتانیا یەكێكە لەو وڵاتەی كە قەیرانی ئابوری و سیاسی سەراپاگیرە و لەم چەند ساڵەدا چەندین جار سەرۆك وەزیرانی گۆڕیوە و حكومەتی چەندجار لەبەردەم هەڵوەشانەوەدا داناوە. قەیرانی ئابووری بەشی خوارەوەی كۆمەڵگەی هەراسانكردوە، هەربۆیە ناڕەزایەتیەكی سەراسەری و توڕەیی كۆمەڵگای داگرتووە، بەتایبەت لەمانگی جولایەوە مانگرتنی كرێكاران بۆ بەردەوامی دەستی پێكردوە. لەبەرانبەر ئەو هەلومەرجە سەختەدا ناڕەزایەتیە كرێكاریەكان لە

ئەوروپا و ئەمریکا وە بەتایبەتی لەبەریتانیا پێی ناوەتە دەورەیەکی نو□ ل□ □ ل□ مانگرتن و رۆژانە فراوانبوونەوەی چوارچێوەی ئەو ناڕەزایەتیانە.

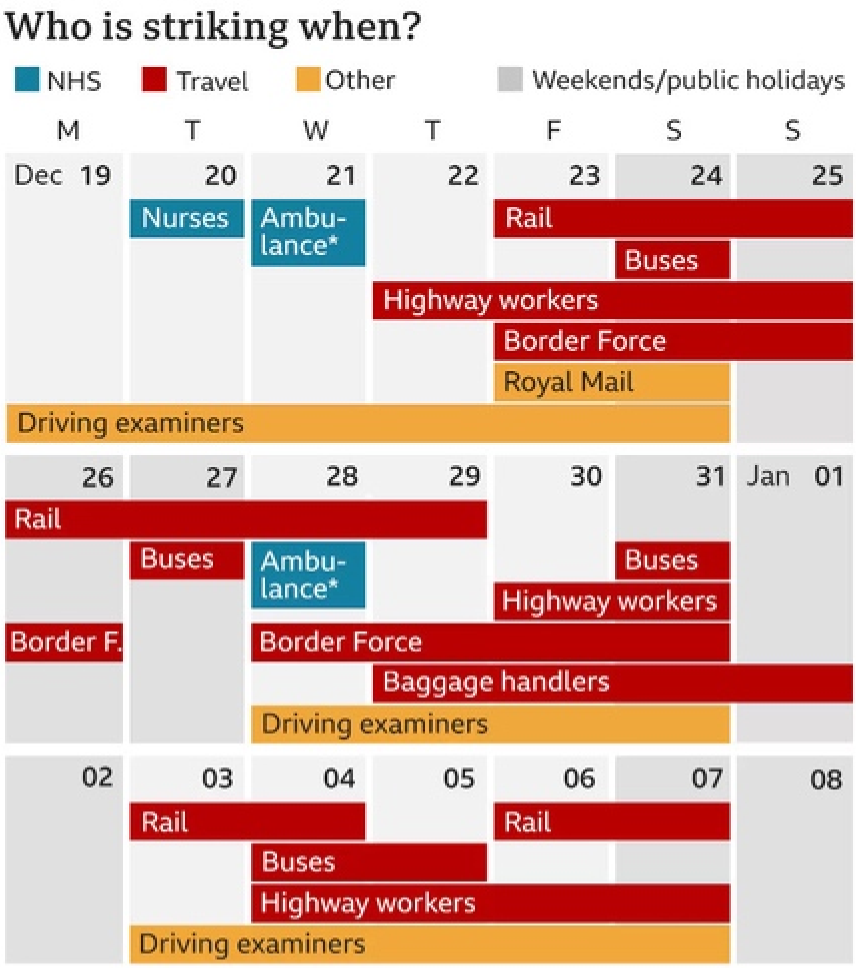

فراوانبوونەوەی مانگرتنە کرێکاریەکان لە بەریتانیا:
مانگرتنەکانی ئێستای کرێکارانی بەریتانیا بەفراوانی کە هەموو کۆمەڵگەی هەژاندووە بۆ زیادکردنی موچەیە و باشکردنی هەلومەرجی کارە، کرێکارانی خستۆتە بەردەم ئەم هەڵوێستە کە رێگاچارەی جیا لەخۆ رێکخراوکردن و ناڕەزایەتی بۆ خواست و داواو مافەکانیان نیە، رێگایەک کە ش□ل□گیرانە راوەستان□ ل□ ب□رام□ب□ر حکومەتی ریشی سوناک □ک هاتووە کە دەسەڵاتی بۆرژوازی لەو قەیرانەی تێیدایە رزگار بکات لەسەر حسابی ژیانی کرێکاران و بەشی خوارەوەی کۆمەڵگا.
مانگرتنەکانی کرێکارانی ها تۆچۆ لە قیتار و پاسەکان و هێڵی ئاسن □ ب□ریتانیا ک□ □□ ل□ چڵ ساڵی رابردوودا بێوێنەیە، هاوکات مانگرتنی کرێکارانی پۆست، فڕۆکەخانە، هێزەکانی سنوور، زۆرێک ل□ بەشی خوێندن و مامۆستاکان، کارمەندانی زانکۆکان، کرێکارانی ڕێگای خێرا … و لەم مانگەدا پەرستاران بڕیاری مانگرتنیاندا کە لەیەک سەدەی رابردوودا بێوێنەیە کە لەسەرانسری بەریتانیادا پەرستاران لە

ڕۆژەکانی ١٥ی دیسەمبەردا مانیانگرت و لە ٢٠مانگیشدا قەرارە مانگرتنەکە بەردەوام بێت و بەپێی قسەوباسی سەندیکای پەرستاران نزیکەی سەد هەزار پەرستار مانیانگرت و بەردەوام دەبن ئەگەر نەگەنە ڕێکەوتن لەگەڵ حکومەتدا لەسەر ئەو ڕێژەیەی پەرستاران داوای دەکەن ئەوا چەندین بەشی تر لە ئەمبولانس و دکتۆر و فریاگوزاری پەیوەست دەبن بە مانگرتنەکەوە و قەرارە ڕۆژەکانی ٢١ و ٢٨ دیسەمبەریش کرێکارانی ئەمبولانس مانبگرن.

لە کاتێکدا بەریتانیا بەدەست کەمی کرێکار، دکتۆر، پەرستار، ئەمبولانس، کارمەندی نەخۆشخانە دەناڵێت، حکومەت زۆر لە خزمەتگوزاریەکانی گرتۆتەوە و ئامادە نییە دامەزراندن بکات و ئامادەش نییە لە بەرامبەر هەڵئاوسانێکی کەمەر شکێندا موچە زیاد بکات، بۆیە ڕێگایەکی لەبەردەم کرێکاراندا نەهێشتۆتەوە جیا لە ناڕەزایەتی و ئەوەی کە بڵێت یەکێتی بەهێزیە وەک لەو دروشمەی کرێکاراندا دیارە.
ئەم مانگرتنانە لە دیسەمبەردا گەشتەتە ئەوپەڕی و قەرارە هەر لە ئێستاوە بەردەوامبێت تاکو جەنیوەری ساڵی نوێ ٢٠٢٣. ئەم خشتەیە مانگرتنەکان تاکو ساڵی داهاتوو بەڕۆشنی نیشاندەدات. وە بەشێکی تری سەندیکا و یەکێتیە کرێکاریەکانی بەشە جۆراوجۆرەکانی لەسەرانسەری بەریتانیا لە کۆبونەوەکانیاندا قسەوباسی ئەوەیان کردووە پشتگیری ئەم مانگرتنانە بکەن یان پەیوەیست بن پێیەوە. وە لە چەند بەشی جۆراوجۆری تر کرێکاران دەستیان داوەتە مانگرتن یان بەنیازی مانگرتنن بە زیادکردنی موچە، لەوانە کرێکارانی کۆمپانیای خواردن ئامادەکردن بە مارکێتە گەورەکان.

سیاسەتی دەوڵەت لە وەڵامنەدانەوە و تێکشانی ئەم مانگرتنە کرێکاریانە:

ئەم مانگرتنە کۆمەڵگای هەژاندوە، کۆمەڵگا بەو مانایەی کە دەوری کرێکاران بەگشتی و کرێکارانی هاتوچۆ لە قیتار و پاسەکان چەندە گرنگە، پەرستاران و ئەمبولانسەکان چەندە لە ژیانی خەڵکدا گرنگە، بەتایبەتی نیشانی دا کە ئەگەر کرێکاری ئەم بەشانە کار نەکەن چۆن کۆمەڵگە توشی ئفلیجی دەبێت، بەڵام دەسەڵاتی حزبی پارێزگاران و حکومەتەکەی ئەمە نابینن یان باشترە بڵێین نایانەوێت وەڵام بەخواستەکانیان بدەنەوە کە لە بەرژەوەندی سەرمایەداراندا نیە، لەکاتێکدا خەڵک هەژار و هەژارتر دەبێت بەڵام سەروەتی سەرمایەداران زیاد دەکات. بەڵام ترس و دڵەڕاوکێی حکومەتی پارێزگاران و سەرۆک وەزیرانە دژی کرێکاریەکە ڕیشی سوناک لە فراوانبوونەوەی ئەم مانگرتنانە و ئامادەییەکانی یەکێتیە کرێکاریەکان و رابەرانی و سەندیکای پەرستاراندا، خەریکی هەڵخراندنی هەلومەرجی کۆمەڵگایە بەدژی کرێکاران و یەکێتیە کرێکاریەکان و لەچەند رێگایەکەوە بۆ شکاندنی مانگرتنەکان و داواکاریەکانیان و پاشەکشە پێکردنیان:

• لەهەندێک بەشدا کرێکاران کێشەکانیان لەگەڵ خاوەن کار چارەسەر کردوە و وەڵامیان داوەتەوە و موچەیان زیادکردووە بەپێی ڕێکەوتنی کرێکاران لەو بەشانەدا مانگرتنەکەیان وەستاندوە، وەک پارێزەرانی کەیسی تاوان، شۆفێری پاسی ئاریڤا، هەندێک بەشی کارمەندانی تەندروستی و کرێکارانی پاک کردنەوەی خۆڵ و خاشاک.

• حکومەت خەریکی تۆمەت دروستکردنە لەبەرامبەر مانگرتنەکانی کرێکارانی شەمەندەفەر و پاسەکان دا لەلایەک، ئەم هەنگاوە بەدژی خەڵک و وەستانی کاروکاسپی ناوزەد دەکات، لەلایەکی ترەوە لەبەرامبەر مانگرتنی پەرستاراندا لەم هەلومەرجەی شەڕی روسیا و ئۆکرانیا لەبەرژەوەندی روسیا ناوزەدی دەکات. یەکێک لە رابەرانی کرێکاران دەڵێت ئەمە دژی خەڵک نین و نامانەوێت کریسمسەکەیان لە تێک بدەین ئەوە ئەوان موچە زیاد ناکەن و ئەو وەزعە دروستدەکەن.

• هەوڵی داوە سود لە هێزی سەربازی و هەندێک خەڵکی مەدەنی بکات و دەخالەت پێبکات بە شۆفێری ئەمبولانسەکان، یان دانانیان لە جێگای کرێکار و کارمەندانی فڕۆکەخانەکاندا کە ئەمەش هەمووی شارەزایی و مەهارەتی دەوێت لە ڕاهێنانی چەند مانگە و بەڵام تەنها بە بەڕێکردن سێ ڕۆژی داناوە بۆ ئەم ڕاهێنانە.

ئەمە هەر ئەو هەنگاوانەیە کە لەدنیادا و بەتایبەت لەوڵاتانی رۆژهەڵاتنی ناوەڕاست و ئاسیادا کە بۆرژوازی و حکومەتە قەومی و ئیسلامیە سەرکوت وکۆنەپەرستەکان لەبەرامبەر هەموو ناڕەزایەتیەکی هەقخوازانەی جەماوەردا، هەموو ڕێگایەک دەگرنە بەر بە وەڵامنەدانەوە و تەکشانی ناڕەزایەتیەکان و لەوانە تۆمەتەکیان بە دادەتاشن یان دەڵێن ئەمە دەستی دەرەکی لە پشتە.

ئەم ناڕەزایەتی و مانگرتنانەی کرێکارانی بەریتانیا سەرجەم حکومەتی بەریتانیا بە دەسەڵاتدارێتی حزبی پارێزگاران و هەتاکو ئۆپۆزیسیۆنی بۆرژوازیشی تووشی قەیران کردووە خەریکە لەبەرامبەر ئەو ناڕەزایەتیە فراوانەی کۆمەڵگا و بەتایبەت کرێکاراندا زیاتر لێک نزیک دەبنەوە. بەڵام لە هەندێ لایەنی ترەوە قەیرانەکە و مانگرتنەکان هێندە گەورەن و ترس لە بەردەوامی هەیە ناکۆکی خستۆتە نێوان دەسەڵات، لەوانە ئادەم رادکین سەرۆکی دەزگای سەربازی بەریتانی دەڵێت ئەم شەڕە شەڕی ئێمە نیە، ئێمە ئەرکی ترمان هەیە وەک هێزی سەربازی و فریای کاری تر ناکەوین.

حکومەتی نوێنەری بۆرژوازی و سەرمایەداران ئەمڕۆ لە میدیاکانەوە رایگەیاندوە کە لەم نزیک سەری ساڵەدا بەهۆی مانگرتنەکانی کرێکارانەوە تەنیا لەلەندەن دوو بلیۆن پاوەند زەرەر دەکرێت، بەڵام ترس لەوەڵامدانەوە بە خواستەکانیان و جێگاوڕێگای چینی کرێکار لەئایندەدا ئامادە نیە موچە زیاد بکات، لەکاتێکدا نرخی

هەموو شتێک چەند قات سەرەوە.
دەورەیەکی نوێی هاتنەمەیدان و ناڕەزایەتی کرێکاری:
ئەم مانگرتن و ناڕەزایەتیە سەرانسەریەی کرێکاران لە بەریتانیا نیشانەی دەورەیەکی نوێیە لە هاتنەمەیدانی چینی کرێکار بەگشتی، بەتایبەت کە ئۆپۆزیسیۆنی چەپی حزبی لەیبەر بەتەواوی بەرەو راست وەرگەڕاوەو کرێکاران هیچ چاوەڕوانیەکانیان لەوی نیە، هەر لەم دەورەی چالاکبوونەوەی یەکێتیە کرێکاری و رابەرەکانیان ژمارەی ئەندامانیان زیادی کردوە و یەکێتیە کرێکاریەکانی بەشە جیاوازەکان نزیکایەتی زیاتریان دەست پێکردووە. ئەم دەورەیە بە چینی کرێکاریی بەریتانیا ڕاوەستانە بە خواست و داواکانیان چ لەکەرتی تایبەت لەگەڵ سەرمایەدارانی خاوەن کۆمپانیاکان و چ لەکەرتی گشتی لەگەڵ دەوڵەتدا، بە چاکردنی ڕەوشی کار و زیاکردنی موچەدا پیشنیاری خۆیان کردوەو چەندین جەولە دانشتنیان کردوەو لەو شوێنانەی لەکەرتی تایبەتدا کە توانیویانە ڕێژەی زیادکردنی موچە بەدەست بێنن مانگرتنیان راگرتوە، ئەمە بەمانای ئەوە نیە پشت بکە مانگرتنەکانی کرێکارانی ئێستا. بەڵام لەو شوێنانەی کە تاکو ئێستا لەبەرامبەر پیشنیارەکانی دەوڵەت و سەرمایەداراندا کە بەڕێژەیەکی کەم موچەیان زیادکردوەو شوێنی ڕەزامەندی کرێکاران نیە وەک مانگرتنەکانی کرێکارانی قیتار و پاسەکان بۆیە کرێکاران رازینەبوون.
هاوکات کرێکاران و یەکێتی و سەندیکاکانیان هیچ باکێکیان بە تۆمەت دروستکردن نیە کە دەوڵەت هەوڵی بۆ دەدات، لەبەرئەوەی کرێکاران و یەکێتیەکانیان یەک دەستن و دووەم ڕێژەی هەژاری و برسێتی و گرانی و سەرماو سۆڵە لەسەر خوارەوەی کۆمەڵگا ڕوو لەسەرەوەیە و سەهەم درەو بەڵێنی زۆری ئەم دەسەڵات و حکومەتەیان و قەیرانەکەیان زۆر بیستووە باوەڕ بە قسەکانیان ناکەن.
یەکێک لە دروشمەکانی ١٥ی دیسەمبەری پەرستاران ئەوەیە کە پارەی پسوولەمان بە مەدەن موچەکانمان زیاد بکەن.

خاڵێکی گرنگ ئەوەیە کە کرێکارانی بەریتانیا لەم دەورەیەدا بەجیا لەوەی لەگەڵ خواست و داواکانی سەرانسەری کرێکارانی بەریتانیادان، هەروەها لە هەوڵی هاوپشتیدان لەگەڵ کرێکارانی وڵاتانی تردا لەوانە: نامەی هاوپشتی بە مانگرتنی کرێکارانی قیتاری فەرەنسا، هاوپشتی لەگەڵ کرێکارانی ئێران و بەدژی سەرکوتی جمهوری ئیسلامی ئێران.
هەربۆیە هاوپشتی و لەپاڵدا وەستانی ئەم مانگرتنە کرێکاریانەی بەریتانیا چ لەناوخۆی بەریتانیا و دەرەوەدا، شتێکی گەورەو گرنگە.

بەسەرکەوتن گەیشتنی ئەم مانگرتنە کرێکاریانە و بەدەستهێنانی خواستەکانیان دەتوانێت گورزێکی توند بێت لە حکومەتی پارێزگاران و سەرمایەداران و ئۆپۆزیسیۆن و دەستکەوتێکی گەورە بێت نەک تەنها بۆ هەموو چینی کرێکار لە بەریتانیا بەڵکو بۆ باشتر کردنی هەلومەرجی ژیانی سەرجەم خەڵکی کەمدەرامەتی کۆمەڵگە لە ئێستا، وە دەرسێکی باش دەبێت بۆ کرێکارانی سەرجەم ئەوروپاش.

١٩/١٢/٢٠٢٢

بەهای کتێب!.. نووسینی / ئاری زەندینی

شارستانیەت و رۆشنبیری لەوکاتەوە دەستپێدەکات کە (نووسین) پەیدابوو ئەو نووسینانەی سەردیواروبەردودارودرەخت ! ژیارومەدەنیەت ئەوکاتە پەیدابوو کە (کتێب) پەیدابوو نووسینی لە باوەش گرت . کتێب چاپکرا و ئامادەکرا و هەڵگیرا و کەوتە بەردەستان وبەرچاوان ، کتێب باسی هەمووان دەکات زەوی و ئاسمان بەس باسی خۆی ناکات بەڵکو ئەمە باسی دەکەین ! ئیمە دەیپارێزین و تەقەتی دەکەین و لەماڵەکان و شوێنە تایبەتی و گشتیەکان شوێنێک پێی دەلێن (کتێبخانە) بۆ پێوەرولێکدانەوی شارەزایان و پسپۆران وفەیلەسوفان پێناسەیەکی گشتی کتێبخانە واتە (ئاوەدانخانە) . لەو رۆژەوەی کتێب هاتەتە دونیاوە ململانەی و کێبرکێ مرۆڤەکان زیاتربووە ژیان بەرەوەپێشچووە ژیان خۆشتر بووە ژیان ناخۆشتربووە کتێب داینەمەی مرۆڤەکانە بۆ مانەوە بەگەران بە شەر بە ئاشتی بە یەکترناسین بەراستیەکان مرۆڤی سەرئەم زەمینە کتێب رێنمایی دەکات کتێب دەیژەنێ کتێب گەشی دەکات کتێب نەخشە رێگایی بۆ دادەنێ خوێندەواری چرای ژیانە کتێب سەرچاوەی مان و نەمانی مرۆڤەکانە هەرکتێبە رابرووئێستاوداهاتوو دەنووسێتەوە. (کتێب – زێڕ– پارە) جیهانیان راگرتووەودەجولێنن و دەنەخشێنن و دەسوڕێنن کتێب سامانێکی مەعنەوی بێنرخ بەنرخی (زێروپارە) چەندەها کتێب هەیە بە پارەوسامان نایەتە کڕین دەتوانی باشترین و جوانترین خانوو ئۆتۆمبیل بەدەستبهێنی بەلام ناتوانی بچوکترین کتێب و نامیلکە

بەدەست بهێنی گەر بەدیاری و بە خۆشەویستی نەبێت ! لەناوچوونی کتێب واتە لە ناوچوونی مرۆڤ و شارستانیەت و ئەقل و معریفەت چەندەها کتێب لە مێژودا فەوتان و لە ناوچوون لە گەڵ خۆی چەندەها شارستانیەت و ئەقل و مەعریفەت و حیکمەت لە ناوبردوو بزرکرد هەتا کو ئێستاش شارستانیەتی هەتیو کرد. (خوا – پەروەدگار) لە ڕێگایی کتێب ئەمە هوشیاروئاگادارکردەوە بۆیە گەورەیی و پیرۆزی کتێب لەوەیە (خوا – پەروەدگار) خاوەن کتێبە! بیروباوەڕوئاینەکان لەڕێگایی کتێب هاتن و بلاوبوونەوە کەوتنە مێشکی و مرۆڤەکان و چاوی مرۆڤەکان راستە ڕێ بوون و راستیەکانیان زانی و دەرکیان پێکرد و باوەڕیان بە (خودا و پێغەمبەر) هێنا. فەیلەسووف و زاناکان لە ڕێگایی کتێب زانست و زانیاری و مەعریفەت و پەندوئامۆژگاری وفەلسەفەی خۆیان پەخشکرد گەر کتێب نەبا ئەوان نە فەیلەسوف بوون نە زانا، کتێب هۆکارێکە بۆ ئەمە وەک مرۆڤ بژین بە مانەوەو بەردەوامی ژیان . لە سەردەمی نوێ و شارستانیەتدا لە قوتابخانەوخوێندنگە بچوک و بەرزەکان هەر کتێبە روح و گیان و سەرچاوەی بەردەستی قوتابیان دۆزینەوەی شتە شاراوەکان و شتە تازەکان و داهێنانەکان بۆ خزمەتی مرۆڤایەتی و مانەوەی مرۆڤایەتی ، کتێب رووناکی رابردوو رووناکی ئێستا رووناکی داهاتوو، کتێب کلیلی دەروازەی مەعریفەت و زانست و ئەدەب ورۆشنبیریمان بۆ دەکاتەوە. کتێب چاونەترسترین مرۆڤە بۆ ئاشکراکردنی راستیەکان و هەڵدانەوەی لاپەڕەکانی مێژوو بە چاک و خراپیەوە بە ڕەش و سپیەوە بە تاڵ و شیرینەوە بە شەوورۆژیەوە بە دوورونزیکیەوە بەبێ منەتی و دڵە ڕاکێوودوودڵیەوە ملیۆنان کتێب بە حیبرومەرەکەب تەنانەت بە خوێن دە نووسرێتەوەو نووسراوەتەوە.

“ئایندە” لە نێوان خەیاڵ و واقیعدا.. فازیل شەوڕۆ

هەرچەندە ئەستێرە خوێندنەوە و ڕەمڵلێدان و هانابردن بۆ کاهین و پیاوانی ئایینی و غەیب خوێندنەوە، لە دێرینەوە، ئامرازی بەردەستی مرۆڤ بوون بۆ خوێندنەوەی ئایندە و مێژووی پاشا و میر و قەیسەر و ئیمپراتۆرەکان پڕن لە حیکاتی سەرسوورهێنەری ئەم تەرزە بابەتە. لە

لەڕاستیدا، کانگاو و چاوگەی کۆنترین خوێندنەوەی ئایندوە، لە
“مەتنی ئەفسانەکان” دایە ــ ئەفسانەی هەموو نەتەوەکان. جا چونکێ
یەکێک لە خەسڵەتە دیارییەکانی مر□ق “پرسنیی و ترس”ە، هەمیشە، ئەو
بوونەوەرە خوولیای ئەوەبووە بزانێ سبەینێ چ ڕوودەدات تا نەختێ
ترسی خۆی لە ڕۆژگاری داهاتوودا بڕەوێنێتەوە. هەرچەندە فرە
لێکۆڵینەوەکانی تایبەت، لە فڕە ڕشتە و زانست و بابەتە
جیاوازەکانی پەیوەست بە “خودی مر□ق”، □□شنایی دەخەنە سەر ئەو
خاڵەی کە دەڵێ:”لە بەراییەوە، کە مر□ق خ□لق بووە، تا ئەو
چرکەساتە، هیچ گۆڕانکارییەک بەسەر جەوهەری ئەودا دانەهاتوو، لە
ڕوانگەی خێر و شەڕ و، چاکە و خراپە و، فریشتەیی و شەیتانییەتی
دا.”

دەکرێ، لە سادەترین پێناسەدا، بڵێین:”ئایندە، ئەو کاتەیە کە دوای
ڕابردوو و ئێستایە. هاتنی بە گوێرەی یاساکانی فیزیک شتێکی
حەتمییە. هەمیشە بەش و تەڵەسێمکی ئایندە، بریتییە لە شتەگەڵێک کە
لە ئێستا و ڕابردوودا، چ بۆ هەمیشەیی، چ بۆ ماوەی کاتی، بوونیان
هەیە و هەبووە. لێ هەرگیز ئایندە بۆ دواوە ناگەڕیتەوە. بەڵام لە
ڕوانگەی فەلسەفەی “زەمەن: دا، ئێستاگەرایی بریتییە لەو باوەڕە،
کە تەنیا “ئێستا” بوونی هەیە، داهاتوو و ڕابردووش ناڕاستقینەنە.
“یەکەکان”ی ڕابردوو و داهاتوو وەک بنیاتنانی “لۆژیکی یان خەیاڵی”
لێکدەدرێنەوە. هەرچی کۆمەڵناسییە ــ زانستی کۆمەڵ، دەڵێ:” ئایندە،
چۆنیەتیی ژیان و کارکردنی مرۆڤەکان لە داهاتوودا.” بەڵام
دەرووناسی، لە گۆشەنیگای “هیوا و مەرام و مرازەوە” ئایندە
دەخوێنێتەوە و دەڵێ:” خودی مر□ق باش□، ئ□و□ □وداو و ژینگەیە کە
مڕۆڤەکان دەگۆڕن، جا خوێندنەوەی ئایندە پەیوەستە بە تێگەیشتن و
تێڕاونینی مر□ق ب□ ئایندە، بە کام چاوی تەماشای دەکا، چاوی
گەشبینی و هیوا، یان چاوی ڕەشبینی و نائومێدی؟ واتا ئایندە
هیواخوازییە.”

ئیمڕۆ، ڕێک نیو سەدە دەبێ”ئایندەناسی” وەک زانستێکی سەربەخۆ، لە
چەندان زانکۆی ناوداردا. ئەکادیمیانە لێکۆلێنەوەی لەسەر دەکرێت و
دەخوێندرێت. لە سەرەتادا، لە زاراوەی “دووربینیی Foresight”
قەتیس کرا، کاتێک بۆ یەکەمجار لە ساڵی دا،١٩٣٢ ئێج. جی. وێڵز
ئاماژەی پێدا. دواتریش پڕۆفیسۆری ئەڵمانی ئۆسیپ ک. وەک
“ئایندەناسی” زاراوەکەی خستە نێو ئینسایکلۆپیدیاکاندایی
زانستەکان. کە هێندێجار بە زاراوەی”ئایندەگەرایی’یش ناودەبرێت و
بریتییە لە لێکۆڵینەوەیەکی سیستماتیکی لە نێوان زانستیی و
گشتگیریی، لە پێشکەوتنی کۆمەڵایەتی و تەکنەلۆژیا و ڕەوتە
ژینگەییەکاندا. ئامرازە سەرکییەکەشی ” تەکنیککارییەکانی

پێشـــبینیکردنە". ئیمڕۆ ئەو زاراوانە هەموویـــان ئاماژەن بۆ "ئایندەناسی":

(Futurology, Futures studies, Futures Research, Futurism)

ئەگەر دوێنێ، ئەستێرەناسی بە مەرامی دوورکەوتنەوە لە بارودۆخە مەترسیدارەکان و ئاگادارکردنەوەی پێشوەخت هانای بۆ برابێ، ئەوا ئیمڕۆ. ئایندەناسی لە توێژینەوە مۆدێرینەکانیدا پشت دەبەستێتیت بە(پرسـیاکردن و کەبەکە لە نێـوان پێشبینییەکانـدا). کە لە ساڵی (١٩٦٠) مەترسی هەڵگیرسانی جەنگی ئەتوومی لە نێوان ئەمریکا و کوبا هاتە ئاراوە و دواتریش لە ساڵی ١٩٦٩، بۆ یەکەمیجار مرۆڤ لەسەر مانگ دابەزی، پرسیارێکی بۆ وەڵام کەوتە سەر زاران:"ئەمە بەرو کوێ دەچێن؟"، ئەو بوو گۆڤاری(فیوچەریبە ئینتەرناشناڵ) لەسەر بنەما زانستییەکان و دیسپلینی ئەکادیمی کەوتەخۆ بە وەڵام دانەوەی ئەم پرسیارە قورسە. تاکو ئێستا، بیرمەنـد و زانایـان، درێـژە بە وەڵامدانەوەی ئەو پرسیارە دەدەن و نەگەیشتوونەتە خاڵی کۆتایی.

لەم کـورتە باسـەدا، خۆم لەم دوو ڕەهەنـدەی پەیوەسـت، بە دوور دەگرم.(بە قەڵەمبەدەستانی دیکەیان بەجێدەهێڵم):

یەک: ڕەهەنـدی ئـایینی: کە لە ڕوانگەی ئـایینی ئیسلامـدا، بە پووختەیی قسەی خۆی تێدا کردوە و لە چەندان ئایەتیدا لە قورئانی پیـرۆز ئامـاژەی پێـدراوە، وەک": قـُـلْ لاَ یـَعـْلـَـمُ مـَـنْ فـِـي السـَّمـَاوَاتِ وَالأَرْضِ الـْغـَيـْبَ إِلاَّ اللـَّـهُ." (الـنمل:٦٥) غەیب لە باوەڕی ئیسلامیـدا ئەو زانسـتەیە کە تـایبەتە بە خـودا، شکۆمەندی هەر بۆ ئەوە. زانینیی لە توانای ئێمەدا بەدەرە.

دوو: قسە لەسەر پێشبینییەکانی گۆڕانکاریی لە تەکنەلۆژیی ئایندە و زانستەکانیدا ناکەین. (ئەمە بابەتێکی سەربەخۆیە).

مەودای خوێندنەوە و پێشبینییەکان بۆ ئایندە فرە زەمەنە، هەیانە خەریکی لێکۆڵینەوەن بۆ دە ساڵی دیکە، هەیانە بۆ ٥٠ ساڵ و ١٠٠ ساڵ و ٥٠٠ ساڵ... تاد.

پرسیارە بایەخدارەکە ئەوەیە: "دەبێ خێزان و کۆمەڵگا، لە ئایندەی نزیک و دووردا چیان بەسەر بێ؟"

ئێستا، هەقمانە بپرسین:

"چۆن زانایانی ئەم زانستە، پێشبینیی ئایندە دەکەن و بنەماکانی ئیشەکەیان چنە؟"

"ئەو زانایانە، لە پێشبینییەکانیاندا، چەندە نیشانەکان دەپێکن، یان سەرچیغ دەکەن؟"

"ئایا، ئایندەی ئێمە، چەندە بە ئەنقست، بە مەرامی تایبەتدا، بەدەر لە خواستی ئێمە، بەلاڕێدا دەبرێت؟"

هەر تـاکێک لە ئێمە، لە نێـو دوو چوارچێـوەدا لە قـالب دراوە:

چوارچێوەی ناوەکی، واتا جیهانی ناخ و ناوەوەی مرۆڤەکان و چوارچێوەی دەرەکی، واتا جیهانی خێزان و کۆمەڵ. جا زانایانی ئایندەگەریی ئیش لەسەر چوارچێوەیەکی تیۆریی گونجاو و شیاو دەکەن بۆ خوێندنەوەی ئایندەی مرۆڤ و کۆمەڵگاکان، ئەمەش بۆ ئیشکردن لەسەر چوار ڕێباز:

یەك: پێشبینییە کۆمەڵایەتییە ئەزموونییەکان: واتا دەرس و عیبرەت هەڵهێنجان لە ڕابردووی هەر کۆمەڵگایەک و خوێندنەوەی ئایندەی ئەوان.

دوو: شیتەڵکاریی بنەما کۆمەڵایەتییەکان: ئەمەش لەسەر وێناکردنی ئایندە بە پشتبەستن بەو گۆڕانکارییانەی بەسەر ئەستوونگ و کۆڵەکە و بنەمای ئەو کۆمەڵگایەدا هاتووە.

سێ: ڕەخنە و پرسیار لە بیرکردنەوە و ئاراستەی ڕێڕەوی ئەو کۆمەڵگایە، کە دەیەوێ بەرەو کوێ بڕوات. واتە دانانی نیشانەی پرسیار لەسەر هەر ڕوودا و گۆڕانکارییەکی دیار و بەرچاوی ئەوان. پرسیاریش، وەڵام دادەهێنێ.

چوار: فێربوون لە کۆمەڵگاکانی هاوشێوە: واتا بە خوێندنەوەی پێشبینییەکانی ئایندە نەتەوەی کورد، بۆ نموونە، ئەزموونی ئەوانە دەخوێننەوە کە لە ڕۆژایەکدا وەک ئەمە بوون.

هەرچەندە، هەر چوار ڕێبازەکە، لەسەر بنەمای ئەگەر و گریمانەن، بەڵام هەندێجاریش دەچێنە خانەی پلانی ئیستراتیژیی ئایندەی نەتەوەیەک یان تێکڕای کۆمەڵگای مرۆڤایەتی.

بمانەوێ یان نەمانەوێ، ئەمرۆ کەی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی، بەسەر دوو جیهانندا دابەش بوون: جیهانێکی بەکار و کارامەی ئەقڵمەند لە داهێنندا، کە تا ڕادەیەک کلیلی ئایندەیان لە دەست دایە، وە جیهانێکی بەکاربەری سست و لاواز و ڕابردووپەرستی خاو و خلیچ، کە کلیلی ئایندەیان نییە یان هەیانە و لەدەست ئەواندا نییە.

جیهانی یەکەم، هەمیشە لە ئامادەباشی دایە و کاردەکا بۆ زامنکردنی ئایندەی خۆی، وەک نەخشە و پلانی بۆ کێشاوە. جیهانی دووەم، بێئاگا و خەواڵوو و ناهۆشیارە و دەستی دەرەکی دەیجولێنێ و دەیبزوێنێ – بەگوێرەی بەرژەوندیی دەستە دەرەکییەکان.

گۆڕانکارییە پێشبینیکراوەکانی جیهانی یەکەم، بەگوێرەی "ئایندەناسی" سنووردارن و چاوەڕوانکراون. بۆ نموونە، لە ساڵی (٢٠٥٠) دا بە زەحمەت فەڕەنسییەک، لە فەڕەنسا دەدۆزیتەوە، خوێنەکەی پاک فەڕەنسی بێ. ژن و ژنخوازیی لەگەڵ غەیرە فەرەنسییەکان، (خوێنی پاکی فەڕەنسایی) دەتوێنێتەوە. ژمارەی منداڵ، لە نزمی دەدات و ژنان حەزدەکەن دوای تەمەنی سی ساڵی ببن بە دایک. ژنهێنان و شووکردن، نزمترین ئاست بەخۆیەوە دەبینی و

خێزان زۆر پەرتەوازە دەبێ و تاکەکان پتر بەدوای پەیداکردنی نان و دابینی کردنی ژیانی خۆیان سەرقاڵ دەبن. دەزگا حکومومییەکانی وەکو پەروەردە و تەندرووستی، بەهێزتر و کاریگەرتر دەبن لە پێکهاتەی خێزان و خانەوادە و هەژموونی ئەوان زاڵتر دەبێ بەسەر ویستی کەسەکاندا. لایەنییە ڕۆحییەکان پتر پەرش و بڵاودەبن و پێویستبوون بە فەلسەفەکانی بیروڕا و ئایدیا زۆر درزییان تێدەکەوێ.

ئەگەر، بە پشتبەستن بە ڕێبازەکانی “ئایندەناسی” دوو قسە لەسەر کۆمەڵگای کوردانی باشووری کوردستان بکەین و چوار ڕێبازەکەیان هەڵسەنگێنێن، دەکرێ بڵێین:

چاوخشانێکی خێرا، بە زمانی سریانی و ئەمازیغی، ئایندەیەکی ڕێچاونەمکراومان بۆ وێنا دەکا. زمانی سریانی، تاوەکو سەرهەڵدانی دەوڵەتی عەباسی، لە تورکیا و ئەرمینا زمانی فەرمی وڵات بووە و لە زۆر ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەند بەکاردەهات. لە سەردەمی ئەمەوییەکانیشدا، لە پاڵ زمانی عەرەبی، زمانی دیوانی وەزارەتەکان بووە. تاوەکو ساڵی(١٩٥٢) نیوەی دانیشتوانی لیبیا بە زمانی (تیفتیتاغ) ــ زمانی ئەمازیغی، قسەیان دەکرد. پلان و ڕاوودونان و قەتل و عامکردنی سریانییەکان و ئەمازیغییەکان و بەربەرەکانی کردنیان و وەدەرەوەنانیان لە زێدی خۆیان و شاڵاوهێنان بۆ سەر خاک و ئاو و زەوی و زاری وان، ئەوانیان گەیاندە ئەم ڕۆژەی ئیمڕۆ.

لەو ٣٠ ساڵەی دواییدا، پێکهاتەی خێزانی و کۆمەڵایەتی و ژینگەیی باشووری کوردستان گۆڕانکاریی زۆری بەسەرداهاتووە. بە ئەنقەست و بێئەنقەست، بە نەخشە و پیلان و بە مەبەست و مرازی دەستی ناوەخۆ و دەرەکی، گۆڕانکاریی دیمەگرافی گەورە بووە بە واقیعحاڵێکی حاشاهەڵنەگر. ئەو هەزاران هەزار، غەیرە کوردە، وردە وردە گۆڕانکارییەکان لەسەر زمان و فەرهەنگ و کەلتوور و باری ئابووری و کۆمەڵایەتی و ــ تەنانەت سیاسی و سەربازیشدا، دەهێنە ئاراوە. باشووری ساڵی (٢٠٥٠)، باشووری ئیمڕۆ نابێ، زمان و زارەکان، شێوە و شێواز و دەستووری نوێ دادەهێنن. ژن و ژنخوازی، کەلتوور و داب و نەریتەکان ئاوێتەی یەکتری دەکەن، شتگەلێکی نوێ دێتە ئاراوە. پارسەنگی نەتەوایەتی و نیشتمانیی لاسەنگ دەبێ ــ نابێ ئەوەش فەرامۆشبکەین کە نەوی ئیمڕۆی کورد، کەمتر حەز لە فرەمنداڵی دەکات، لە کاتێکدا، غەیرە کوردکان، لەبەر زۆر هۆ، حەزدەکەن وەچە زۆر بنێنەوە. باری ئابووری و پیشە و پیشەسازی وەکو ئیمڕۆ نامینێ. ئاساییە، کە غەیرە کوردێک ببێتە ئەندام پەرلەمان یان پارێزگار یان وەزیر یان سەرۆکوەزیرانی کابینەی حکوومەتی کوردستان بە شێوەیەکی یاسایی و دەستووری.

ژینگە و شێواز و ژیان کوردەواری، نەک هەر لە شارەکان، بەڵکوو لە

گوند و دیهاتە دوورە دەستەکانیش، ئەوا لە پاڵ ئەو شاڵاوە بەهێزەی
عەولەمەی سەردەمیش، هێندە دەگۆڕێن، بە ئاستەم بۆن و بەرامەی
کوردرواریان پێوەدەمینێ — گەر هەموو شتەکان بە ئاست و ئارستەی
ئیمرۆ بەردەوام بن. خۆشمان نازانین و بێئاگاین کە ناحەزانمان چ
نەخشە و پیلان و دەسیسەکیان بۆ ئایندەمان داڕشتوە.

وڵلە اعلم.

فازیل شەوڕۆ – کۆیە

دەقی شعری… کانیاوێک پ□یقی وشک.. موراد عەلی

وشەکان لە ناخم هەڵدێن
خۆیان بە دووکەڵ دەفرۆشن
پەنجەکانم لە جەستەم ڕادەکەن و
لەسەر ملی « با» ڕادەکشێن
هەموویان بە ڕابردووم دەگۆڕێتەوە ئەویش
کە ڕابردووشم دەگات بە ژوانت، دەمرێت.
★★★★

دەمگوت: شاعیرانە ژیان، تەنێ بۆ باڵندەکان دەلوێ
بۆچی برینداری کردم؟
★★★★

ئارەزووم بوو ببم بە قەرەج
فاڵم بۆ کەسیش نەدەگرتەوە
تەنیا تۆ نەبی!
لەوەشدا درۆم دەکرد…
هەموو شتێکی خۆمم
بە چارەنووسی خۆت بۆ باس دەکردی.
★★★★

ئێستا خەریکی تۆڵەکردنەوەم

ت□□ لـ□و کاتانە دەکەمەوە
لە خۆمم خیانەت دەکرد
لەگەڵ تۆدا
هێندەشم بەسە کە لەگەڵ خۆمدا
لەتۆ خیانەت بـکـەم.
★★★★

زووتر دێمە ماڵەوە شەوانی ئێستا
هەمووان پێیان وایە گۆڕاوم
ژیرترم لە جاران
نامەوێ بڵێم:
گیرفانم بەشی شەوی ئەم وێرانی سەرمایەدارییە ناکات!
★★★★

شەوە،
درەختەکان پـشوویانە و
ئاسمانیش تەنگەنەفەس
چارەسەری هەموو ئەوانە لای تۆیە
وەرە بەر دەرگـا…
گەر بە قژی تەڕیشەوە بیت!

نوسینی: **موراد عەلی**

چەنـد شێـوازێکی ستراتـیژی لە پـەروەردەکردنی منـداڵان.. رەزا شـوان

پەروەردەکردنی راست و دروستی منداڵان ئەرکێکی پیرۆزە و کارێکی جیاوازە و وەک هیچ کارێکی تر نییە، چونکە پەروەردە بنەمای ژیانە و داهاتووی هەر گەل و وڵاتێکی پێوە بەندە. لە ئەمڕۆدا پەروەردەکردنی منداڵان بۆتە کاری لە پێشینە و پ□ر□ژەی ستراتیژیی گەلان. بەڵکو گرنگیدان بە

پەروەردەکردنی منداڵان، بۆتە پێوەر بۆ هەڵسەنگاندنی رادەی پێشکەوتن و شارستانی گەلان و و□تان.
پەروەردەی دروست و ئەرێنی منداڵان کارێکی ئاسایی و بێ ماندووبوون نییە. بەڵکو سەخترین و قورسترین و هەستیارترین و چارەنووسسازترین ئەرک و کارە. بە زۆریش ئەم ئەرکە دەکەوێتە ئەستۆی دایکان و باوکان و باخچەی منداڵان و قوتابخانەی بنەڕەتی. بۆیە پەروەردەکردنی ئەرێنی و دروستی منداڵان پێویستی بە شارەزایی و هۆشیاری و زانستی و شێوازی سەرکەوتن و هاوسەنگی هەیە.

(ئەلیزابێت ماخت) دەڵێت:"لە کاتی ئەنجامدانی پەروەردەکردنی منداڵەکانماندا، هەر ه□□□ی□□ک بک□ین، د□ب□ت□ ه□□ی دۆڕاندنی جەنگ□□ک کە لە پێناوی داهاتوویەکی باشتردا، دەستمان پێکردووە". لەم روانگەیەوە پێویستە ئەوە بزانین کە چ ئەرکێکی پیرۆز و هەستیار چارەنووسسازمان لە ئەستۆدایە.
ئەو داهاتووە گەشەی کە هیواخوازین بێتەدی، لە سایەی پەروەردەکردنی راست و دروست و ئەرێنی منداڵاکانماندا دێتەدی. چونکە منداڵەکانی ئەمڕۆمان، داهاتوومانن و هەمووکاروبارێکی کوردستانی شیرینمان بەڕێوەدەبەن.
لەم سەردەمەدا، سەردەمی گڵوبالیزمی و شۆڕشی تەکن□□□ژیا و گۆڕانکاری□ خێراکان و داهێنای سەیر و سەمەرەدا، ه□□ندەی تر پەروەردەکردنی منداڵان قورستر بووە. بۆیە پێویستیمان بە شارەزاییەکی زیاتر و مودێرن هەیە. بە شێواز و رێبازی نوێ منداڵەکانمان پەروەردە بکەین و رایاب□□نین و ئامادەیان بکەین. تا نابەڵەد و نامۆ نەبن و بتوانن لەگەڵ رەوتی پێشکەوتن و جیهانگیریدا دەربەرن و رامان و دامان ن□ب□ن.
چونکە پەروەردەی کلاسێکی و شێواز سەپاندن و تەڵقین ئاسایی ئێکسپایەر بووە و بۆ منداڵانی ئەم سەردەمە ناگونجێت..
بۆیە پێویستیمان بە گۆڕانکاری□کی ریش□□یی ل□ پ□ی□□□ و پ□رگرامەکانی پەروەردەکردن و فێرکردن و خوێندندا هەیە.
کە لە ئاستی خۆاست و هێوا و خەونەکانی منداڵانی چاوکراوەی ئەم سەردەمەدا ب□ن.
لە ئەمڕۆدا، باس و لێکۆڵینەوەی ئاکادیمی زۆر لەسەر رێباز و شێوازی ستراتیژیی نوێی پەروەردەکردنی راست و دروست و ئەرێنی منداڵان دەکرێت و گەلێ تیۆری پەروەردەیی و ئەزموونی تازە هاتوونەتە ئاراوە، گەلێ توێژینەوەی پراکتیکی و مەیدانی لەم بوارەدا لەسەر ئاستێکی باڵا ئەنجامدراون. کە هاندەرن بۆ

گەشەکردن و پێشکەوتنی پەروەردەیی منداڵان و وەرگرتی شارەزایی زیاتر لە بواری پەروەردەی منداڵاندا. تەنیا لە سایەی بیردۆزی تازە و لێکۆڵینەوە و باس و هیواخوازی و دروشمدا، ئامانجەکان لە پەروەردەکردنی دروستی منداڵان نایەنەدی. بەڵکو پێویستە پێداویستییەکانی گەشەکردن و پێشکەوتن و هەموو خزمەتگوزارییەک لە هەموو بوارەکاندا بە منداڵان دابین بکرێن. پەروەردەی ئەرێنی کاریگەرییەکی قووڵی لەسەر گەشەکردنی جەستەیی و دەروونی و سۆزداری و ڕەفتاری و ڕەوشتی و هەستیاری و زەینی و هۆشیاری و کۆمەڵایەتی منداڵاندا هەیە.

ڕێباز و میتۆدی نوێی زۆر هەن، بۆ پەروەردەکردنی دروست و ئەرێنی منداڵان، کە پێویستە دایکان و باوکان و دادەکان و مامۆستایانی قوتابخانەی بنەڕەتی بیانزانن، لە پەروەردەکردنی منداڵەکانیان و قوتابییەکانیاندا بە کرداری پەیڕەویان بکەن. لەگەڵ ئەمەشدا، هیچ ڕێباز و شێوازێکی ستانداردی دایکایەتی و باوکایەتی نییە، کە بۆ هەموو دایکان و باوکانی هەموو منداڵان بشێن.

لە ماڵپەڕەی (ئەمازۆن. کۆم) دا، نزیکەی (٤٠) هەزار پەرتووکی پەروەردەیی هەیە، دەربارەی دایکایەتی و باوکایەتی و پەروەردەکردنی منداڵان. مژدە خۆشەکە ئەوەیە کە دایکان و باوکان، دەتوانن بیرۆکە و چەمکی نوێی پەروەردەیی فێربن.

بە کورتی و بە چڕی، باس لە چەند شێوازێکی ستراتیژی پەروەردەی دروست و ئەرێنی منداڵان دەکەین، هیواداریین دایکان و باوکان سوودیان لێوەربگرن:

١ـ سۆز و خۆشەویستی و میهرەبانی هەمیشەیی: لە پێشەنگی شێوازی ستراتیژیی پەروەردەکردنی نوێی راست و دروست و ئەرێنی منداڵان دایە. زانایانی دەروونناسی منداڵان و پەروەردەکاران، هەردەم جەخت لەسەر ئەرێنی ئەم لایەنە دەکەنەوە. بە پێدانی سۆز و خۆشەویستی لە لایەن ئێوەی دایکان و باوکانەوە، ئاسوودەیی و دڵنیایی و گەشبینییەکی زیاتر بە منداڵەکانتان دەبەخشن، هەیەکیش بە باشترکردنی کوالێتی پەیوەندییەکانتان لەگەڵ منداڵەکانتان دا.

٢ـ هاندان و ستایش و دەستخۆشی و خەڵاتکردنی منداڵەکانتان لە پاداشتی ڕەفتاری باش و کاری جوان و داهێنان و سەرکەوتن لە بواری ئاکادیمی و لایەنەکانی کەدا: هیچ شتێک بە قەی ستایش

کاریگەریی ئەرێنی لەسەر دەروونی منداڵاندا نییە. بە ستایش و هاندان، متمانەیەکی زیاتر بە منداڵەکانتان دەبەخشن. تێدەگەن کە ڕێز و پێزانینتان بە کارە جوانەکانیان هەیە. هەست بە شانازیش دەکەن. بە پێچەوانەشەوە، پێویستە لە لۆمەکردن و تەریقکردنەوە و هەست بریندارکردنی منداڵەکانتان دووربکەونەوە. هەرگیز لە بەردەم هاوڕێکانیاندا مەیانشکێننەوە. زۆر ئافەرینێک یان چاپڵەلێدانێك، یا هەربژێت، ڕەنگە چێژ و کاریگەریی خەڵاتەکیان هەبێت.

٣ـ هاوبەش و هاوکاربن لە چارەسەرکردنی ئەو گرفت و کێشانەی کە ڕووبەڕووی منداڵەکانتان دەبنەوە: پێویستە لە پێشا خۆتان تێ هەڵنەقورتێنن و بوار بە منداڵەکانتان بدەن، پشت بە خۆیان ببەستن، بیربکەنەوە و هەوڵبدەن و خۆیان چارەسەری گونجاو بۆ گرفت و کێشەکانیان بدۆزنەوە. ئەگەر لە توانای خۆیاندا نەبوون، ئەوسا لە دانانی چارەسەری گونجاودا بەشداربن.

٤ـ دانانی سنوور و یاسا و دیسپلین لە ماڵەوەدا: دیسپلین لە هەموو ماڵێکدا پێویستە. ئامانجیش لە سنوور و دیسپلین یارمەتیدانی منداڵانە بۆ هەڵبژاردنی ڕەفتاری ئەرێنییە قبووڵکراوەکان و فێربوونی خۆکۆنترۆڵکردن و ڕێزگرتنە لە یاسا و دەستوور. لەوانەیە منداڵەکانتان ئەو سنوورانە تاقی بکەنەوە کە ئێوەی دایکان و باوکان بۆیان دادەنێن. بۆ نموونە: بەیان نەبێت تا ئەرکەکانی قوتابخانەیان جێبەجێ نەکەن، نابێت سەیری تەلەفزیۆن و ئایپاد بکەن. نابێت لە ماوەی دیاریکراو زیاتر سەیریان بکەن.

٥ـ بە مەدەڵکردنی ئەو خەسڵەتە جوان و پێویستیانەی کە دەتانەوێت لە منداڵەکانتاندا بەرجەستەیان بکەن: وەکو: خۆشەویستی، ڕێزگرتن، هاوڕێتی، ڕاستگۆیی، میهرەبانی، نیشتمانپەروەری، دڵسۆزی، هاوکاری، ئازایەتی، خۆنەپەرستی، لێبووردن،… هتد.

٦ـ هاندان و ڕاهێنانی منداڵەکانتان، بە متمانەبەخۆبوون و پشتبەستن بە تواناکانی خۆیان و هەڵگرتنی بەرپرسیارێتی: زۆر گرنگە منداڵەکانتان وا پەروەردە بکەن کە بڕوا و متمانەیان بە تواناکانی خۆیان هەبێت، بتوانن بەرپرسبن لە ئەنجامی کار و ڕەفتارەکانیان. ببن بە خاوەنی ئیرادە و بتوانن بڕیار لەسەر ئەنجامدانی کارەکانیان بدەن و لە هەڵە و شکستی نەترسن و ئەزموون لە تاقیکردنەوەکانیان وەربگرن.

٧ـ ڕێزگرتن لە کەسایەتی منداڵان و بە هەند زانینیان:

منداڵان وەکو گەورەکان، خاوەنی هەست و سۆز و کەسایەتی و شکۆداری خۆیانن. پێویستە لەو بڕیارانەی کە پەیوەندیان بە چارەنووسی خۆیانەوە هەیە، بەشداریان بکەن و پشتگوێیان مەخەن.
ئەوسا منداڵەکانتان هەست بەوە دەکەن، کە بە هەندیان دەزانن و ڕێزتان بۆ کەسایەتییان هەیە و پێزانینتان بۆ ڕاو و بۆچوونەکانیان هەیە. خۆیان بە بەشێک لە خێزانەکانیان دەزانن و هاوبەش دەبن لە بەرپرسیارێتی ئەنجامەکانی بڕیارەکانتان.
لایەکی کەشەوە، پەیوەندییەکانتان لەگەڵ منداڵەکانتاندا بەهێزتر و شیرینتر دەکەن. دەشبن بە خێزانی ڕێکوپێک و تەباو و بەختەوەر.
٨- بە کۆمەڵایەتی کردنی منداڵان: هانی منداڵەکانتان بدەن کە پەیوەندییەکی هاوڕێتی ڕاست پێکبهێنن و هاوڕێی دڵسۆزی هاوتەمەنیان بگرن. هەمیشە ڕووخۆش و کراوە و خاکی بن.
چونکە هاوڕێتی لە گۆشەگیری و تەنیایی و دووریان دەخەنەوە.
هانیان بدەن لەگەڵ منداڵانی تردا یاری بکەن. تا لە داهاتوودا ببن بە کەسانی کۆمەڵایەتی و یەکتری قبووڵ بکەن.. لەگەڵ کەسانی تردا هەڵبکەن و بسازێن.
٩- تووڕە مەبن و هاوار بەسەر منداڵەکانتان مەکەن: لە توێژینەوەیەکدا کە لە ساڵی (٢٠١٤) دا ئەنجام دراوە، ئەوەی دەرخستووە کە هاوارکردن بەسەر منداڵاندا، ئەگەری تووشبوونیان بە خەمووکی زیاتر دەبێت و زیاتریش یاخی و بەلەسە دەبن. ناتوانن لەڕێی هاوارکردن و قیژاندنەوە، دیسپلینی منداڵەکانتان بکەن. دەتوان بە گفتوگۆ و دیالۆگ و بە قسەی خۆش و بە زمانێکی شیرین و دیپلۆماتی لێیان تێبگەن و هەموو ڕاز و نیاز و کێشەکانیان بۆتان باس بکەن.
١٠- هەرگیز قسەی ناشیرین و نەشیاو و هەست بریندارکەر بە منداڵەکانتان مەڵین. وەک: گەمژە، گەلحو، نالەبار، تەمەڵ، کەر، شێت، هیچ لەبار،… هتد. ئەم وشە ناشیرینانە، کاریگەری خراپی لەسەر دەروونیان دەبێت. خۆیان بە کەم دەزانن و واش هەست دەکەن، کە ئەوەی دایکان و باوکانیان خۆشیان ناوێن و سۆزتان بەیان نییە. هەڵەیەکی گەورەشە کە منداڵەکانتان بە منداڵانی تر بەراورد بکەن و لەوان بە کەمتریان بزانن. ئەم بەراوردکردنانە دبنە هۆی ڕق و ئیرەیی بردن بە منداڵانی تر.
١١- جیاوازی نەکردن لە نێوان منداڵەکانتان لە ڕووی ڕەگەزی و ئەقڵی و کەم ئەندامی یا هەر جیاوازییەکی تر: وەکو یەک سۆز و خۆشەویستیتان و میهرەبانیتان بۆیان هەبێت. تا

منداڵەکانتان یەکتری قبووڵ بکەن و دووربن لە رق و لە ئیرەیی.

١٢ـ پێویستە ئێوەی دایکان و باوکان، لە رەفتار و هەڵسوکەوت و قسەکانتان، ببن بە پێشەنگ و سەرمەشق بە منداڵەکانتان: چونکە منداڵان چاولێکەرن، چاو لە ئێوە دەکەن. نابێت هەرگیز درۆیان لەگەڵدا بکەن، یا شەڕ و ئاژاوە لە بەردەمیاندا بکەن.

١٣ـ پێدانی ڕووبەرێکی ئازادیی فروان بە منداڵەکانتان: ئازادی وەک هەوای پاک و ئاوی شیرین و خۆراک و خەو، بۆ منداڵان و بۆ گەورەکانیش پێویستییەکی ژیانە. تا منداڵان بەبێ ترس و بە راشکاوی گوزارشت لە راو و بۆچوونەکانی ناخی خۆیان بکەن. ئێوەش بە ئێوەی دایکان و باوکان دەردەکەوێت، کە چی هیوا و خەون و خەزگە و راز و نیازێک لە خەیاڵ و لە بیری منداڵەکانتاندا هەیە. بۆیە ئازادی شێوازێکی ستراتیژی پێویست و گرنگە لە پەروەردەکردنی دروستی منداڵاندا.

١٤ـ دابین کردنی پێداویستییەکانی گەشەکردنی بەهرە و ئارەزووەکانی منداڵەکانتان: بێگومان هەر منداڵێک بەهرەیەک یا ئارەزوویەک، یا زیاتریان هەیە، وەکو: وەرزش، وێنەکێشان، موزیک و گۆرانی، هەڵپەڕکێ، شانۆ، خوێندنەوە و نووسین، یا هەر بەهرە و ئارەزوویەکی تر. پەروەردەی نوێ، بایەخ و گرنگییەکی زۆر بە گەشەکردن و پێشکەوتنی بەهرە و ئارەزووەکانی منداڵان دەدات. بە سروشتی منداڵان حەزیان لە خۆدەرخستن و پێشاندانی بەهرە و تواناکانیان هەیە.

١٥ـ رێی یاریکردن لە منداڵەکانتان مەگرن: یاری پێویستییەکی پێویستە و بەشێکی گرنگە لە ژیانی رۆژانەی منداڵەکانتان، لە رووی جەستەیی و دەروونی و کۆمەڵایەتییەوە، بە تایبەتیش یاری بە کۆمەڵ، سوودێکی زۆریان پێدەبەخشێت. زانایانی دەروونناسی و پەروەردەکاران، هەردەم جەخت لە گرنگی یاری بۆ منداڵان دەکەنەوە. تەنیا وانەی وەرزش لە قوتابخانەدا، منداڵان مەستی یاری و شادی ناکات و لە دەرەوەی قوتابخانەدا خۆیان مەستی یاری دەکەن. سوود و گرنگییەکانی یاری بۆ منداڵان هێندە زۆرن، هەژمار ناکرێن. یاری شێوازێکی زۆر گرنگ و ئاسان و خۆشە، لە فێرکردن و پەروەردەکردنی دروست و ئەرێنی منداڵاندا.

١٦ـ گرنگی گێڕانەوە یا خوێندنەوەی چیرۆک بە منداڵەکانتان: بەبێ جیاوازی هەموو منداڵێک حەز لە چیرۆکی خۆش دەکات ـ بە گێڕانەوە یا خوێندنەوە بێت ـ دایکان و باوکانی هۆشیار و ب[illegible]د، دەزانن کە بە پێی تەمەنی منداڵەکانیان چی جۆرە چیرۆکێکی

گونجاویان بە هەندێ بژێرن. کام چەمک و بیرۆکە، کە زەحمەتە منداڵان لێیان تێ بگەن، گەر بە شێوەی چیرۆکێکی خۆش یا هونراوەیەکی ئاسان و شیرین و یا لە شانۆیەکدا یا بە ئۆپەرێت دابڕێژرێن، بە ئاسانی لێیان تێدەگەن. بۆیە چیرۆک بە تایبەتی و ئەدەبیاتی منداڵان بە گشتی، هۆکارێکی گرنگە لە پەروەردەکردنی دروستی منداڵان.

١٧ـ هاندانی منداڵەکانتان بۆ بە دروستی بەکارهێنانی ئینتەرنێت و ئایپاد: لە سایەی شۆڕشی تەکنەلۆژیادا، بە دەیان ئامێر و کەرەستەی سەیر و سەمەری سوودبەخش هاتوونەتە ئاراوە و بوونە بە پێویستییەکی رۆژانەی زۆربەی خەڵکی. منداڵانیش وەک گەورەکان سوودیان لێوەردەگرن. بە تایبەتیش: تەلەفزیۆنی رەنگاوڕەنگ و ئینتەرنێت و ئایپاد و ئایفۆنی زیرەک. هەموو ئەم ئامێرانە سوودێکی زۆریان لە فێرکردن و پەروەردەکردنی منداڵاندا هەیە. بێگومان خراپ بەکارهێنانیان زیانیشیان بۆ منداڵان هەیە. بۆیە پێویستە لەژێر چاودێری و کۆنترۆڵی ئەوەی دایکان و باوکاندابن.. ماوە و مەرج و سنوور بۆ منداڵەکانتان لە بەکارهێنانیان دابنێن.

١٨ـ ئامانج لە پەروەردەکردنی منداڵان یەکە، بەڵام شێواز و رێبازی زۆری هەیە: پەروەردە هونەر و زانستییە، شێواز و رێبازی پەروەردەکردن لە هەموو خێزانەکاندا وەکو یەک نین. ئەمەش بە چەند هۆیەک دەگەڕێتەوە. وەکو: جیاوازی لە ئاستی رۆشنبیریی خێزانەکان، باری ئابووریش کاریگەرییەکی زۆری لەسەر جیاوازی ئاستی پەروەردەکردن لە نێوان خێزانە هەژارەکان و خێزانە هەبووەکاندا هەیە. ئەمانە و چەندین هۆی تریش هەن.

رەزا شوان

نەرویج: ٢٠٢٢

ئەگەر دزو ساحەب ماڵ یەك بن،

گا بەکونی دەرزیدا دەبەن.. دایکی دابان

ئەم پەندە کوردییە ئەمڕۆ بەدروستی لە زانکۆی سلێمانی و بەتایبەت کۆلیژی هونەر ڕەنگی داوەتەوە،سەرەتا دەڵێم پیشەی مامۆستایی پیرۆزترین و سەخترین پیشەیە ،گەر مامۆستا لە ژینگەی ئینسانەکان دەربهێنرێت خەڵوەتگایەکی بێ مەڵاڵ و دوور لەبەهای جوانی دەمێنێتەوە،هەر بۆیە ئاستی هوشیاریی کۆمەڵگە بە پلەی یەکەم بە مامۆستا دەگەڕێتەوە، بەڵام کاتێک مامۆستا خۆی ببێتە لەمپەرو هەوڵی کۆنترۆڵکردنی ڕێگاکان بدات تا بە بەرژەوەندی خۆی بکەوێتەوە ئەوە کارەساتە، سەلماندنی ئەم بۆچونەش لەڕێی یاسای نایاسایی یاخود خاوەن ماڵەوە جێبەجێ دەکرێت ،وەک دەبینین بەمەبەستی ڕێکخستن و دوور کەوتنەوە لە کاری گەندەڵی و بەهەدەردانی سامانی گشتی وەزارەتی خوێندنی باڵای حکومەتی هەرێمی کوردستان دەستی کردووە بە گۆڕانکاری لە پۆستەکانی خوێندن ،لەسەرۆکی زانکۆو جێگرەکانیەوە تا دەگاتە ڕاگرەکان ،لەژێر ناوی تەواوبوونی ماوەی یاسایی خزمەتکردنیان بە ئەو مەبەستە هەوڵیداوە کەسانی شیاوو دەستپاک و داوێنپاک و شارەزا بە ئەو پۆستانە دابینبکات بەمەرجێک پلەی زانستیان لەو مامۆستایانەی دیکە بەرزتربێت کە داواکاریان پێشکەشکردووە بە پۆستەکە وە ناشبێت لە کەیسی هیچ گەندەڵیەکەوە گلابن،واتە دانانی کەسی شیاو لە جێگەی شیاو ، بەڵام بەداخەوە نەک هەر سەرکەوتوو نەبوون لەم هەنگاوەیانداو بە پێچەوانەی پەیامەکەی خۆیان ڕەفتاریان کردووە، بەڵکو لەژێر فشاری حیزبیدا هەوڵیانداوە ڕوخساری کەسە گەندەڵەکانیان جارێکی دیکە بهێننەوە سەر تەختەی شانەی خوێندن و پیشانی کۆمەڵگەی کوردی بدەنەوە بە نموونە: دکتۆر دڵشاد مستەفا ڕەحیم کە نوسەرەو دکتۆرای لە فیلمسازیدا هەیە لەسەر گەندەڵی لە لایەن زانکۆی سلێمانیەوە لە7.6.2022 سزای سەرزەنشت(التوبیخ) ی پێدەدرێت(بەپێی بڕگە نامەی فەرمانی زانکۆ ژمارە343 کەپێکەیم داناوە) کە قورسترین سزای فەرمانبەرانە دادەنرێت لەسەر بردنی پارەی کۆلیژ بەنایاسایی لەکاتێکدا بەپێی یاساو بە ئامادەبوونی داواکاری گشتی دادگای سلێمانی تاوانی دزیەکەی بە بەڵگە بەسەریدا سەلمێندراوە، کەچی مەخابن ئەم کارەکتەرە هەڵدەبژێرێن بە ڕاگری کۆلیجی هونەرەجوانەکانی زانکۆی سلێمانی،جگە لەوەی ئەم نووسەرە،شانۆکارە، فیلمسازە هەڵساوە بە دانانی وانەیەک لە کۆلیژی هونەرو مانگانە پارەی لەسەر وەرگرتووە

لە کاتێکدا وانەکە وجودی نەبووەو شاراو□ بووە،هەرچەندە پێشتر لە پەیمانگاش پێش ئەوەی بێتە کۆلیژی هونەر لەسەر گەندەڵی جارێکی دیکە تێوەگلاوەو جارێکی دیکەش لە فرۆکەخانەی سلێمانیش ب□ ق□ب□ستکراوی لەلایەن پۆلیسەوە لەسەر داوای وەزارەتی رۆشنبیری لەسەر کەیسی گەندەڵی پارە تەسفیە نەکردن گیراوەتەوە.
من دەپرسم ئایا ئەمە جێی شەرم نیە بۆ شاری سلێمانی کە بەشاری رۆشنیری ناسراوە کەسانی لەم جۆرە ببنە روخساری هونەرو ئەدەبی کوردی،ئایا زانکۆی سلێمانی و یەکێتی نیشتمانی کوردستان کە باڵا دەستە لەم زۆنە چۆن وەڵامی خوێندکارانی زانکۆکان دەدەنەوە،چۆن ڕێگە دەدەن کەسانی تۆمەتبار پۆستی گرنگ وەربگرن ،لەکاتێکدا چەندین کەسی بەتوانا و پلەی زانستی بەرزترو بەئەزمون و ئیداری دەستپاک لەم شارەدا حزوریان هەیەو شایەنی ئەو جۆرە پۆستانەن، تاوانە کەسانی دڵسۆز ئیهمال بکرێن چ لەناوەوە یاخود لەدەرەوەی کۆلیژی هونەر ،ئەستەمە کەسێک فەرمانی سزای بۆ دەرچوبێت لەماوەی پێنج مانگدا پۆستی بۆ بەرز بکرێتەوە بەڕاستی کارەساتە کارەسات.
هیوادارم بەزووترین کات ڕێگە لەم جۆرە هەوڵ و کارانە بگیرێت تا بەتەواوی خوێندنیش لە قاڵب نەدرێت و ڕێزو توانای مامۆستاش بە پیرۆزی بمێنێتەوە.

بیرەوەری□□کانی فەقێیەکی گومڕا-(40).. شەماڵ بارەوانی

بەشی چل

فەقێیەکی ئیخوانی و دوو ڕۆژنامە نووسی کافر..!

لەو دێی گەڵۆزی□دا، کە لە بەشی پێشوو باسم کرد، پیاوێکی ئیسلامی، کە زۆر هاوڕێ بووین، گوتی:مامۆستا دوو بێ دین، دوو ڕۆژنامەنووسن، لە هەموو ژیانی خۆیاندا نەهاتوون بۆ مزگەوت، جەلالی و بێ باوەڕن، لە کەرکوک، لە ڕۆژنامەیەک دەنووسن و کاردەکەن.

تازه وا خەریکە خودا هیدایەتیان دەدات و هێدی هێدی دەستیان کردووە بە نوێژ و دانەیەکیان جار جار دێت بۆ مزگەوت.

گەر تۆ بتوانیت کاریگەرییان لەسەر دروست بکەیت و بەڵکو بەرەو بیر و باوەڕی خۆمانیان بهێنیت و دەعوەیان لەگەڵدا بکەیت.

گوتم:چۆن بتوانم ئەوە بکەم؟

گوتی:سەردانییان بکە و قسەیان لەگەڵ بکە. گوتم زۆر باشە، مادام هەندێک بڵاوکراوە و نامیلکە و شتی ئیسلامیانەی خۆشمانم لایە و بۆیان دەبەم.

گوتی:ئەوە هەر زۆر باشە.

ڕۆژی هەینی هات و من لە وتار، کە سەری ساڵ بوو، وتارەکەم تایبەت بە لە دایکبوونی مەسیح بوو و خراپ دابەزیمە سەر کرێسمس و جەژنی سەری ساڵ و مەسیحییەکانم بە گومڕا و لادەر و کافر وەسفکرد و گوتم وەڵاهی، سومە وەڵاهی، سومە وەڵاهی، مەسیح لە ئەوەی خاچ پەرست و بەراز خۆر بەریيە.

کەمێک ئایەت و ڕیوایەت و شتی ئیسلامیم هێنایەوە سەبارەت بە مەسەلەی سێکوچکەی (باوک و کوڕ و ڕۆحی پیرۆز) و ئاگر لە دەمم دەباری و خراپ دەم شێواند و تا هێزم تیابوو دەنگم بەرزدەکردەوە و لەگەڵیشد جوڵەم بە دەستەکانم دەکرد.

کاتێک وتارەکە تەواوبوو.

ڕێکەوتێکی چەند سەیربوو !

من خۆم بە تەمابووم بڕۆمە سەردانیان و بەو مێشکە بچووکە و ئەقڵیەتە سەخیفەی ئەوسام، عەلەساس دەعوەیان لەگەڵدا بکەم و بیانکەم بە ئیخوانی.

دانەیەکیان دوای وتارەکە، هات و تەوقەیەکی گەرمی لەگەڵدا کردم و گوتی مامۆستا دەبێت لەگەڵ من بێیت.

لە دڵی خۆمدا گوتم: ئەخەی، بە خوای لەی گرتم و دەرفەتێکی زۆر باشه لە دەعوەکردنە. من توم لە عاسمانە دەویست، کەچی تۆ لە عاردی و بە پێیەکان خۆت، هاتووتیەت بەردەستەکانم.

ڕۆیشتم لەگەڵ کاکەی ڕۆژنامە نووس. لە ماڵە گوتی:مامۆستا بەڕاستی وتارەکەت زۆر جوان و بەهێزبوو.

تۆ لە داهاتوو دەبیت بە مەلایەکی زۆر زیرەک و جیاواز. بەڕاستی

مەلای تر، لەگەڵ ڕەزم هیچی وایان پێ نییە و مرۆق هەر تاقەتی نییە گوێیان بۆ بگرێت.

کەوا مەدحی کردم، خەریکبوو باڵ بگرم و بفڕم لە خۆشیان و تا بڵێیت کەیف بەخۆم هات.

جامن تەبیعاتێکم هەبوو، بەشێکی فەقێکانی تریش وابوون، حەزمان لێبوو لە وتار خۆمان فشکەینەوە و بگەڕێنین و شیڕه شیڕ و قسەی قەڵەو بکەین و لاسایی فلان مەلای ئیسلامی بە هات و هاوار و فیسار مەلای تری وتار ئاگرین بکەینەوە، تا خەڵک بڵێن وای ماشالللە لەو مەلا زیرەکەی، کوڕە وتارەکانی چەند خۆش و بە قووەتن هاهاها

جامن، هەموو جار کەوتار تەواو دەبوو، بە خەڵکەکەم دەگوت: وتارەکەم چۆن بوو؟ بە دڵتانبوو؟ ئەرێ بەلاتانەوە خۆش بوو؟

هاهاها

ئینجا دوای ئەوەی ڕۆشتمە ماڵی ڕۆژنامە نووسەکە.

هاتمەوە هەولێر و حوجرە و گوتمە فەقێیەکان، ئەوڕۆ، ڕۆژنامە نووسێک زۆر مەدحی وتارەکەی کردووم و خۆم هەڵدەکێشا و فەخفەخەم لێدەدا، یانی من زۆر موهیمم نەک هەر خەڵکی عەشایەر هەمووی زۆریان وتارەکانی من لا دڵگیر و خۆشە، تەنانەت ڕۆشنبیر و ڕۆژنامە نووس و نووسەرەکانیش.

حەققەت واشبوو، من لە نێوان فەقێکان دەتوانم بڵێم تاقە فەقێ بووم، وتارەکانم هێندە دەچووە ناو دڵی خەڵکەوە، فەقێ لوقمان برادۆستیشمان لەگەڵ بوو، خەڵکی سیدەکان و ئەو ناوە بوو، کە زۆر هاوڕێ بووین.

دوای ئەوەی ئەو کۆلێژی زانستە ئیسلامیەکانی(سلێمانی) و منیش کۆلێژی زانستەئیسلامیەکانی زانکۆی سەلاحەدین(هەولێر)م تەواوکرد و ڕۆشتین بۆ شاری وان، لە باکوری کوردستان و ئەو لە زانکۆی(یوزونجیل) من لە کۆلێژی(ئیلاهیات) و بەشی فەلسەفە، ماستەرم لە فەلسەفەی ئیسلامی تەواو کرد. ئەویش ماستەر لە (زانستی فەرمودە) و پار پێی گوتم کە ئێستا لە کۆلێژی زانستە ئیسلامیەکانی زانکۆی سەلاحەدین مامۆستام و وانە دەڵێمەوە.

فەقێ لوقمانیش وتارەکانی جوان و توند و خۆم ئاسا به شیڕە شیڕ بوو
هاهاها

بەلاغەت و فەساحەت و هونەری دەربڕین و ئەتەکێتی وتاربێژی باش بوو و هەردووکمان سەرەتا لە حوجرەی یەکگرتوو دەمان خوێند، وەلێ لە ژێرەوە زیاتر مەیلمان بۆ کومەڵی ئیسلامی و عەلی باپیرهەبوو. من و ئەو فەقێ لوقمانە پێکەوەش قورئانمان لەبەردەکرد لە حوجرە و قوتابخانەی(محەمەدیه، بۆ زانستە شەرعیەکان). من هەموویم لەبەرکرد و ئەویش وابزانم تا پانزە جوئێک ڕۆیشت و ئیتر هەڵە نەبم وەستا.

وەک وتم من و فەقێ لوقمان ڕەوانبێژ و وتاربیژی و شتمان باشبوو، دەنا فەقێکانی تر هیچی وایان تێدا نەبوو وەک ئێمە وتاری خۆش و بەهێز، یان لە وتارداندا زاڵ بن.

کاکە بە خوای ئەو خەڵک و عەوامە، بە تایبەتی لایانگر و ئەندام و جەماوەری بزوتنەوەی ئیسلامی و کۆمەڵی ئیسلامی، حەزیان لەو جۆرە وتارانەبوو کە پڕی جوێن و قسەی ڕەق و توند بوو لە بەرامبەر حکومەت و خەڵکی مەیخۆر و گۆرانی بێژ و سیکۆلار و مەسیحی و قەشە و کێ و کێیتری دەرەوەی بازنەی ئیدەلۆژیا و بیروباوەڕە ئیسلامیستەکەی خۆیان و دەیانگوت فڵان مەلا بە غیرەتە و ناترسێت.

من خۆشم وام دەگوت. فەقێی تریش کە هاوڕێم بوو، دوایی بوو بە داعش و ڕۆشتە سوریا و لەوێ کوژرا. هەشیان بوو چووە سەرمەزهەبی مەلا کرێکاری و دواتر لە ئاسایش ماوەیەک گیرا، هەروای دەگوت. من سەرەتای فەقێیاتیم، ئەو مەڵا و وتاربێژ و واعیزانەم زۆر خۆش دەویستن، کە لە وتارەکانیان توند و لە بیر و باوەڕ توندڕۆبوون.

با زۆر درێژەی پێنەدەین و بێینەوە سەر مەسەلەی دوو ڕۆژنامە نووسە کافرەکە !

م□□ب□ت من دانەیەک لەو دوو ڕۆژنامە نووسە، تەنها لە مزگەوت هەرهێندەم بۆ ڕێککەوت کە تەوقەیەکی لەگەڵدا بکەم و تەواو، ئیتر.

ئەو پیاوەیتریان تەعزییەک لە دێیەکە هەبوو، من قورئان و فاتیحام دەخوێند، دەم دەمیش پشووم دەدا. لەپاڵم دانیشتبوو، قسە و گفتو گۆی فیکری و سیاسیمان دەکرد. حەققەت زۆر شارەزا و لێهاتووبوو و جوان باسی ئێران و ڕۆژئاوا و بابەتی عەولەمە و تەکنەلۆژیا و شتی دەکرد.

ئیتر دوای ئەوەی گوتیان بێیتەوە ئەو دێیە، پشتت لە زگت نەرمتر دەکەین. جارێکیتر من توخنی ئەو دێی گەڵۆزییە نەکەوتمەوە. تەنها ئەوە نەبێت، کە هەموو جار کاتێک بەڕێگای کەرکوک دەڕۆم بۆ سلێمانی

و لـە ڕاست گەڵۆزی یادگارییـەکانم دێنەوە یاد و تێر تێر پێدەکەنم.

ئ□و ب□سەرهاتی من بوو لەگەڵ ئەو دوو ڕۆژنامە بەڕێزەی کە ئێستا نازانم چیان لێهاتەوە !

ئایـە گەڕانەوە سەر کافریێتی پێشوویان و وەک من، بە یەکجاری دەستیان لە نوێژ و مزگەوت و ئایین و شت هەڵگرت هاهاها یان سەرەنجام بوونە دوو کەسی فول دۆگمایی و فێندەمێنتاڵیستی تەمام عەیار ؟

هەڵبەت وشەی کافریم لێرە وەک تەنز و جڕت بۆ ئەو قۆناغە هەرزەییەی فیکری ئەوسام بەکارهێناوە.

گەرنا من، دوای ئەوەی هۆشیار بوومەوە و بووم بە کەسێکی (لائیک)، وشەی کفرم بە تەواوی لە فەرھەنگ و بیرکردنەوەی خۆم دا سڕییەوە.

لە کۆتایـیدا ماوەتەو□ ب□□□م: ئایینداری زۆربەی ئاینداران ن□وبازنەی هەموو ئایینەکان، هەمووی لە ڕێگەی عاتیفە و بۆماوەیی و ڕێکەوتی جوگرافییەوەیه. زۆر کەمن، ئەوانەی لە ڕێگای لۆژیک و بەراوردکاری نێوان ئایین و فەلسەفەکان و بیرکردنەوەیەکی ئەقڵانی و زانستیانە و بابـەتیانە، بوون بە هەڵگری ئاینێکی دیاریکراو.

هەمووی باوک و دایکی، یان ئەندامانی خێزانەکەی، عەشیرەت و دێهات و گەڕەک شارەکەی، وڵات و د□□ق□ر□کەی، هەڵگری فلان ئایین و فیسار مەزهەب و ئەم بیر و باوەڕ و ئەو ئیدی□ل□ژیان، بۆیە ئەمیش.

بەو شێوەیە، ئەنتوان ڕۆکینتانی عەدەمی بەدەست گرێی هێڵنجەوە دەتلێتەوە و هێڵنجی لەهەموو شتێک دەبێتەوە و

کەوتووتە ناو تونێڵی هێڵنجێکی کۆشێنەر و دەروون پڕۆکێنەر و ئاسۆیەک نابینێتەوە، تا لەو هێڵنجە دەروونییە بە ئازارە قورتاری بکات.

سەرەڕای ئەو هێڵنجەقورس و دژوارەیش ئەو حەزی لێیه گوێ لە گفتوگۆی خەڵک بگرێت و پشکنین بۆ کردەوەکانیان بکات. بۆیێ بڕیاردەدات وەک پڕۆژەیەک دوای ئەوەی داوای ل□ دەکرێت پەڕتۆکێک لەسەر ژیانی “مەرکیز دور ڕۆلبۆن” بنووسێت و لەپاڵ ئەوەیش یاداشتی ڕۆژانەی ژیانی لە تێنووسێکدا تۆماربکات.

ئەو، ئیدی لە شارە خەیاڵیەکەی بۆفێل دەست بە نووسینی یاداشتەکەی

دەکات و وەک خوێنەر و لێکۆڵەرێک و نووسەرێک، لە پارک و کافێ و پەڕتووک خانە و مۆزەخانەی شاردا دسوڕێتەوە و لە دیمەنی شەقام و مرۆڤ و ژیان دەکەوێتە تێڕامان و دەنووسێت و پێداچوونەوە بە نووسینەکەی دەکات و دێڕێک زیاد دەکات و دوو وشە دەسڕێتەوە و ڕستەیەک پاڵفتەدەکات و جێ گۆڕکێ بەو چەمک و، ئەو واتا دەکات و دەکەوێتە بیرکردنەوە بە دواتر، کە دەبێ چی بکات و چی نەکات؟

بەو چەشنە ڕێکینتان ئەوماوەی لە بەفەڵ دەمێنێتەوە، لە ورد و درشتی ئەو شارە و ژیان و مرۆڤ وردەبێتەوە و سەیری هاتووچۆکەران دەکات لەسەر شەقامەکانی شار و سەرنجی دیواری فرۆشگا و دیمەنی باخ و کافێکان دەدات و بە قوڵی لە هەموو جوڵەیەک قاڵ دەبێتەوە.

تابتوانێت خوێندنەوەیەکی تایبەت و قووڵ بە دەور و بەر و شتەکان بکات و قسە لەسەر تێڕوانین و لایەنی دەروونی و مێشک و سرووشت و میزاج و حەزی مرۆڤەکان بکات و بە وردی و بابەتیانە و زانستیانە، لەبارەیانەوە بنووسێت و هەموو شتێک بە لۆجیکی خۆی شلۆڤەبکات و بیانخاتە ژێرنەشتەری ئەو لۆژیکە هەڵێنجاوییەی خۆیی و لەسەر بنەمای لۆژیکی بێزاری قسەیان لەسەربکات.

ئیدی بە قووڵی ڕۆدەچێتە بیرکردنەوە، تابیسەلمێنێت ئەو هێشتا لەو ژیانە پووچەدایە و نەمردووە !

“من بوونەوەرێکم، بیر دەکەمەوە، کەواتا من هەم ….”.

ئەنتوان ئەوکارە و نووسین دەکات، نەک لەپێناو ئەوەی مەبەست لێی نووسین بێت، بەڵکوو تا لەو هەستە تاڵ و تەنیاییە دەروونییەی تێی کەوتووە ڕزگاری بێت، یاخود هەر هیچ نەبێت ئەو خۆخەریکردنەی بە نووسین، کەمێک لە باری ئازارە ڕووحی و فشارە دەروونییەکەی کەم کاتەوە و لەو ڕێگایەوە ڕوو بە ڕووی سەختی و عەبەسییەتی ژیان ببێتەوە و ئەو ئلتیهابە فیکرییەی چارەسەربێت و ئەو دڵ گوشینە یەخەی بەردات.

چونکوو بە ئەو نووسین هیچ بەها و پیرۆزی و گرنگییەکی نییە. ئەو هەموو شتێک لە تێڕوانینیدا پووچە.

بەپێی ئەو، وەک ئەرک و پرۆژە نووسین ناکات. بەڵکوو دەیەوێت لە ڕێگای نووسین و خۆخەریککرنی بەو کتێبەوە، ئەو قەڵەقی و هەستە کابووساویە لە خۆی دوور بخاتەوە و خۆی لەو هەڵنجە دەروونییەی ناوەوەی خاڵی کاتەوە و ئارامی ڕۆحی و دەروونی بە بگەڕێتەوە.

ئەو هەرکاتێک هەست بەوە بکات لە هەستە هێڵنجاوییەکەی چاک بووەتەوە، دەست بەرداری نووسین دەبێت و دەچێتە خەوێکی ئارام و قووڵەوە و دەڵێت"دەخەوم من چاک بوومەوە".

وەڵێ ئەفسووس ئەو سەرەڕای گەڕان و تێکەڵ بوون بە خەڵک، ئەو کابووسی هەستکردن بە تەنیاییە، وازی لێ ناهێنێت !

“دۆخەکە خەراپە زۆر. من هەست بە خەراپی دەکەم. ئەو بەزەوەرییە، ئەو هێڵنجە، ئەو جارە شێوازێکی نوێیە. لە کافەکە بووم، تووشم بوویەوە !”.

ئەو هەستە ناخۆشە وای لێدەکات دووای نووسینی چەند لاپەڕەیەک، دەست لە نووسین هەڵبگرێت !

ئیتر نە یاداشتی ڕۆژانەی ژیانی خۆیی و نە ئەو کتێبەیش کە ئەدیب و ڕۆشنبیرێک داوای لێدەکات لە بارەی ژیانی”مارکیز دەر ڕۆلبۆن”ی ئەرستۆکراتی فەڕەنسی سەدەی١٨ بنووسێت.

هیچیان تەواو ناکات و بە نیوە ناچڵی دەستیان لێ هەڵدەگرێت.

ئەو نووسینەی وەک یاداشتێکی ڕۆژانەی نووسیویەتی. لە پڕۆژەی کتێبکدا خۆی دەبینێتەوە و ناوی پڕۆ تێکەکەیش دەنێت”هێڵنج”و لەوبارەوە دەڵێت :”کۆمەڵانی خەڵکی ئەو ڕۆمانەی دەیخوێننەوە و دەڵێن ئەنتوان ڕۆکینتان ئەوەی نووسیوە..”.

ئیدی ئەو یاداشتەی گەشتی ژیانی ئەنتوان ڕۆکینتان”سارتەر”، خۆی دەبێتە ئەو ڕۆمانەی قسەمان لەسەرکرد.

دووای “هێڵنجیش”حاڵەتە هێڵنجاوییەکەی ئەنتوان ڕۆکینتان، هەر بەردەوامی دەبێت و ئەو هێڵنجە لە شەقامەکان، لە شار، لە پەڕتووکخانە، لە مرۆڤ، لە نووسین و هەمووشتێک دەکات.

ئەو هەستە ناخۆشە یەخەی بەرنادات و جێی ناهێڵێت.

سەرەڕای قورسایی دۆخەکە ئیدی ڕۆکینتان ناچار دەبێت بچێتە ژێر ئەمری واقیع و لەگەڵ ئەو هێڵنجه خۆی ڕابێنێت. سەرەنجام دەگات بەو بڕوایەی کە ئەو هێڵنجە دەبێتە بەشێک لە کەسایەتی و کەینوونە و ژیان و بوونی ئەو و تازە وا زوو لێی جیانابێتەوە.

“هێڵنج جێم ناهێڵێت، هەست ناکەم بەو خەراییە و وازوو جێشم بێڵێت.

بەڵام چیتر بەرگەی ڕوبەڕو بوونەوەی ئازارەکانی ناگرم. چیتر ئەو نەخۆشی نییە، بەڵکو ئەو منم”.

بۆ دەرچوون لەو تونێلە تاریکەدا، شاری بۆفێڵ بەرەو پاریس جێ دێڵێت و لەوێ دەچێتە هۆڵی هونەری و گوێ لە مۆسیقادەگرێت. وەک دەربازبوون لەو دۆخە دۆزەخییەی تێیکەوتووە و هەستدەکات هونەر تاقە ڕێگەیە بتوانێت یارمەتی بدات و لەو هەست و هێڵنجاوییە فریای بکەوێت و ئارامی° ڕۆحی و دەروونی بۆ بگەڕێنێتەوە.

ئەو ئیتر دەیەوێت لە جیاتی نووسین و بیرکردنەوە، بە مۆسیقای جاز چارەسەری هێڵنجەکەی و حاڵەتە دەروونییەکەی بکات.

ڕۆکیتانی پاڵەوان وەنەبێت کەسێکی ڕەش بین، یاخود دژە ژیان بێت. به پێچەوانەوە ئەو ئەوپەڕی هەوڵی خۆی خستەگەڕ تا لە هۆکاری ئەو دۆخە دەروونی و هێڵنجە سایکۆلۆجییەی کە گیرۆدەی ببوو چارەسێک بدۆزێتەوە و ڕزگاری بێت.

بۆ ئەمەیش کۆمەڵێک ڕێگای تاقی کردەوە، وەک خوێندنەوە و بیرکردنەوە و نووسین و گەشت و گەڕان و دووایینیان مۆسیک.

تا دووباره لەو هێڵنجەی لێی ببوو بەگرێ کوێرە و بۆی نەدەبوویی□وە و لێی حاڵی نەدەبوو تێبگات !

تاچارەسەرێکی بۆ بدۆزێتەوە و تێکەڵ بە ئاوەدانی و خەڵک و ژیان ببێتەوە و ئەو نامۆبوون و تەنیایی و هێڵنجە یەخەی بەربدات.

وەڵێ ئەفسووس، مر□ق ه□رچەند هەوڵی نەجات بدات سودی نییە، وەک خۆی دەیڵێت”

هیچ سودی نییە، مر□ق ه□□نج دەوری دەدات، وا دەبیندرێت ئەوە چارەنووسی مر□ق د□بێت لە ژیان”.

ئەو پیاوێکی عاشق بوو، خۆشەویستی هەبوو(ئانی). ڕۆکینتان بەرەوام لەگەڵ یادگارییەکانی دەژیا و بیری لەو چرکە ساتە خۆشانە دەکردەوە کە لەگەڵ خۆشەویستەکەی پێکەوە بەسەریان دەبرد.

ئەو، ئاواتەخوازبوو دووبارە بە دیداری بگاتەوە و ژوانی لەگەڵ ببەستێت و هەرەها باسی لەوکات□ن□ دەکرد کە خۆی لە وڵاتی جیبۆتی و ئانی لە عەدەن بوو.

ئەو، لەسەرەتا و تا کۆتایی چیڕۆکەکە، باس لە خۆشەویستەکەی ئانی و، یادگارییەکانی و وردو درشتی ژیانی دەکات و لەو جیابوونەوە تاڵە و بێئازارەی نێوانیان دەدوێت.

جیاوبوونەوەک کە زام و برینێکی ساڕێژنەکراوی هەمیشەیی لە دەروونیدا جێهێشت و ڕۆحی خستە ئازارێکی بێ سوێی نەبڕاوە و هەموو خەونەکانی تێک و پێک شکاند و ئاواتەکانی لە گۆڕنا و ڕێڕەوی ژیانی گۆڕی و گشت بەختەوەری و ئارامی و ئاسوودەیی و چێژێکی ژیان لەگەڵ جیابوونەوە لە ئانی لێی جیابوویەوە و هیچ لە کەسایەتی و بوونی نەمایەوە، جگە له پیاوێکی تەنیا و سەرگەردان و نامۆ و هێڵنجاوی و دابڕاو گۆشەگیرنە بێت.

ماوە تەوە بڵێم:

هێڵنج، بەرجەستەکەری دیدەنیگا و جیهان بینی و تێڕوانینە عەبەسییەکەی سارتەرە لەمەڕ بوون و گەردوون و ژیان و مرۆڤ و سارتەر لەڕێگای کارەکتەری(ڕۆکینتان ئەنتوان)، فەلسەفە عەبەسییەکەی خۆی لە هێڵنج دا دەخاتەڕوو. "من کلیلی کەینونە و بوونی خۆم دۆزییەوە، کلیلی هێڵنجەکەم، کلیلی خودی ژیانم. لە ڕاستیدا ئەوەی لە دواییدا بۆ دەستم هێنا وەک ڕزگاربوونێک لەو عەبەسییەتە سەرەکییدایه".

هێڵنج وەک گەشتێکی سەختی ڕۆکینتان ئەنتوانە. گەشتێک گوزارشتە لە ڕەتکردنەوەی گەڕانەوە بۆ ڕابردوو و لۆژیکی بوونی گەردوون و ڕووداو شتەکان و دووپاتکردنەوەیه لە فەوزایی بوونی وجوود و بێ مانایی ژیان.

سارتەر له هێڵنجدا دەیەوێت پێمان بڵێت لە هیچ و بێ مانایی و عەدەمەوە هاتووین بۆ ژیانێکی بێ ماناو بێ پووچگەرێتی دەوردرا و بەرە و عەدەمێکی بێ ماناو پووچیش دەڕۆینەوە و دەبینەوە بەهیچ و عەدەم.

هێڵنج پێمان دەڵێت خۆتان فریو مەدەن بەوەی ئەو ژیانە شوێنی ژیان و خۆشی و ئاسوودەیی و دڵنیاییە.

هەرگیز، لەو ژیانە، مرۆڤ بە ئارامی و بێ هێڵنج و دوور له دڵەڕاوکێ و بێزاری ناژیت و ژیان بۆ عەبەسیەت و ئازار و نەهامەتی و تراجیدیا دەوروداوە و مرۆڤ کائینێکی خەفەتناک و گۆشەگیر و دابڕاوە و تەنیایی بوون سیمایەتی و هیچ ئایین و ئایینزا و

ئایدۆلۆژیا و فیکر و ئایدیا و فەلسەفە و زانستێک و هیچ شتێک لە توانای دا نییە ئەو عەبەسیەت و ئازار و نەهامەتییەی ژیان لابەرێت و واتا بۆ ئەو ژیانە پووچ و بێ مانایە بدۆزێتەوە.

ئەی چارەسەر چییە وەک حەلێکی بوونگەرایی و وجوودی بۆ ئەو وجودەی سارتەر لای پووچ و عەبەساوی و بێ مانایە!؟

سارتەر لە ڕێگای پاڵەوانە نهلیستەکەیەوە، پێمان دەڵێت هەروەندەمان لەدەست دێت لەو ژیانە بێ ماناو پووچەیه، لە ڕێگای ئەدەب و هونەر و مۆسیکەوە، تۆزێک ئارامی بۆ دەروون بگەڕێنینەوە و گەر تاقە دەروازەیەکی خەلاس و ڕێگایەکی ڕزگاربوونیش هەبێت، ئەوە جگە لە ئەدەب و هونەر و مۆسیک، چیتر نییە بتوانێت ببێت بەو هێزەی بەسەر نیگەرانی و قەڵەقە وجودییەکاندا زاڵ بێت.

....

شەماڵ بارەوانی